

BERICHT AAN DE LEZERS.

De ondergeteekende heeft de eer mede te deelen, dat hij op 1 September a. s. als Hoofdredacteur van *De Militaire Spectator* zal aftreden. Zijne taak zal worden overgenomen door den 1ste Luitenant der Infanterie G. J. C. A. POP, werkzaam aan de Koninklijke Militaire Academie.

Aan allen, die hem als redacteur door hunne gewaardeerde medewerking hebben gesteund, betuigt de ondergeteekende zijn hartelijken dank.

C. J. SNIJDERS.

Breda, 1 Augustus 1894.

KRIJGSGESCHIEDKUNDIGE STUDIE OVER DE VERDEDIGING
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK IN 1799,

DOOR

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

(Vervolg van N°. 6, bladz. 331.)



Dienzelfden 10den Augustus zond ook DAENDELS weder bericht van den algemeenen toestand aan zijn ambtgenoot in *Groningen*:

Wij zijn thans, mijn waarde Generaal, bijna zeker, dat zoodra de Russische transportvloot het Kattegat zal gepasseerd zijn, de aanval op ons gemeenebest met 40,000 man zal geschieden, en om tegen deze macht met succes te ageeren, zoo is men overeengekomen om de Fransche en Bataafsche troepen tot eene massa te vereenigen, zoodra het den vijand zal gelukt zijn, het gros zijner troepen aan land te zetten; en ten einde deze geprojecteerde vereeniging der troepen des te gemakkelijker kunne geëffectueerd worden, zal het regiment Dragoners naar *Utrecht*, twee eskadrons van het 2de regiment Cavalerie naar *Haarlem* en de 2de $\frac{1}{2}$ brigade naar *Zwolle* marcheeren, en zullen de Generaals geautoriseerd worden wagens, schepen en schuiten tot transport hunner troepen te kunnen requireeren. De posten, welke men in dat geval van regulaire troepen zal moeten ontblooten, zullen door de nationale militie worden bezet, en wanneer dit mocht noodig worden, voor en aleeer die van het Departement van de Eems georganiseerd zijn, zal U echter de ongeorganiseerde aldaar tot het bezetten der kusten en forten met nut kunnen employeeren, als zijnde tamelijk wel in orde en van eene goede dispositie.

De Luitenant-Kolonel MARTUSCHEWITZ is thans druk bezig met het bespannen der veldstukken en dezelve zal denkelijk reeds de noodige drijvers en paarden voor 8 zesponders naar *Groningen* verzonden hebben (1).

(1) Den 1sten Augustus had BRUNE aan MARTUSCHEWITZ gelast, 8 stukken van 6 E met paarden en caissons, daaronder begrepen die, welke er reeds waren, naar *Groningen*, 6 stukken van 6 E met paarden en caissons naar *Den Haag* en de noodige drijvers en paarden voor den dienst der daar aanwezige 6 stukken naar *Alkmaar* te zenden (correspondentie-register DARDENNE). Van 11 op 12 en van 13 op 14 Augustus hebben de kanonnen, paarden en drijvers voor *Groningen* bestemd, te *Zwolle* nachtkwartier gehouden (*Zwolsche Courant* 17 Augustus). Den 18den Augustus moest BONHOMME met den meesten spoed de veldstukken met al hun toebehooren verdeelen, namelijk 2

O. De distributie van fourage en vivres zal binnen korte dagen een begin nemen.

Het Bureau van Gezondheid is ook gelast te *Groningen*, *Alkmaar* en *Bergen-op-Zoom* de hospitalen met 't noodige te voorzien, ten einde de gekwetsten aldaar behoorlijk kunnen gesoigneerd worden; het groote hospitaal, naar hetwelk de andere hunne zieken zullen kunnen evacueeren, zal te *Leiden* worden geformeerd; de ambulances voor de divisieën zullen in 5 à 6 dagen gereed zijn en die van Uwe divisie dadelijk naar *Groningen* vertrekken.

Den 13den Augustus zond DAENDELS weder, »ter beantwoording van Uwe geëerde van den 9den dezer» (niet gevonden), het navolgende bericht aan DU MONCEAU :

. De A. v. O. heeft mij gezegd, dat men bezig is *Groningen* en *Delfzijl* van den binnenkant, te weten van de zijde van *de Quelder*, in staat van verdediging te stellen (1). Ik keur dit zeer goed en morgen zal er in deliberatie gebracht worden, om dat geheele frontier in staat van beleg te stellen; want wij gelooven hier vast, dat eene der vijandelijke attaques tegen het Groningsche kwartier zal gedirigeerd worden, om meester te worden van *Delfzijl*, ten einde aldaar vervolgens Artillerie, paarden en bagage gerust te ontschepen; doch zoo U den vijand ophouden kunt, tot ik met 17 bataljons te Uwer hulp kan snellen, nadat men verzekerd is, dat er geen attaque op Noord- en Zuidholland zal plaats hebben en de vijand al zijne macht ontscheept heeft, zullen wij gemakkelijk in staat zijn om denzelfden niet alleen te repousseeren, maar zelfs met een weinig geluk het terugkeeren te beletten.

aan het 1ste bat., 2 aan het 2de bat. 6de $\frac{1}{2}$ brig., en 2 aan het korps van *Waldeck* (Archief DU MONCEAU, waarin dus slechts van 6 stukken gesproken wordt). Het oordeel van DU MONCEAU over die nieuw ontvangen versterking is medegedeeld in *De Militaire Spectator* 1891, blad. 500.

(1) Den 30sten Juli had de Kolonel CROISER aan PIJMAN geschreven :

» Maar sedert den Luit.-Gen. DU MONCEAU gesproken hebbende, die zeer insteert om de stad *Groningen* niet alleen in het bedoelde front, maar van rondomme in staat van defensie te zien, zoowel als de forteresse *Delfzijl*, en daarenboven in de laatste eene secure blindage van hout voor het halve garnizoen gaarne zoude begeeren: alzoo ZEd. niet zonder reden van gevoelen is, dat een vijand aan deze kust landende zich en force op *Delfzijl* en *Groningen* zal wenden en de laatste door eene attaque environnante, alzoo hem de passage over de Diepen met zoo weinig troepen niet kan betwist worden, zal trachten te vermeesteren.

Dat dus de beide plaatsen in staat behoorden te zijn van tien dagen te kunnen resisteeren, om na verloop van dien tijd zeker ontzet te kunnen worden.

. zijnde de Luit.-Gen. DU MONCEAU volstrekt van gevoelen, dat deze beide laatste plaatsen compleet, of geheel niet in orde gebracht behooren te worden, dewijl gedeeltelijke mesures geldverspillingen naar zijne gedachten daaraan wezen zouden."

Voor 't in orde brengen van *Delfzijl* was uitgetrokken. f 6.870.
 Nog tot blindages voor 't halve garnizoen te *Delfzijl* en de berging van vivres voor 10 dagen. » 25.000.
 Voor 't front der stad *Groningen* tusschen 't Reitdiep en 't Damsterdiep. ?
 Voor het overige front aan de andere zijde met 4 dubbele houten magazijntjes tot verdeling en berging van 't pulver » 21.000.
 De nieuwe werken voor *Groningen* tot afpalissadeering (23000 palissaden). » 25.000.
 61 kanonbeddingen, 13 luiven en 26 kisten. » 7.400.

En terwijl de Kolonel EMMERY, ingevolge aanschrijving van den A. v. O., binnen 4 dagen gereed moet zijn met deszelfs onderhebbende nationale militie, om den plaatselijken dienst te kunnen waarnemen (1), zoo zult Gij met overleg van voorn. Kolonel ter bezetting van *Groningen*, *Delfzijl* en andere posten dezelve kunnen employeeren en tevens met den Admiraal DE WINTER (die zich aan 't hoofd van de gewapende burgermacht heeft doen plaatsen) overeenkomen en bepalen, welke partij U van de binnenwaarts gelegen departementen zoudt kunnen trekken.

De departementale besturen zijn mede gelast om bij publicatie de ingezetenen te gelasten op de apparitie en aanval van den vijand hunne paarden 4 à 5 uren binnenwaarts te drijven; zoo U nog andere mesures noodig oordeelt, gelieft die maar op te geven.

Ik zal een voordracht doen, om aan een ieder van ons een secretaris te accordeeren; ik ben het volkomen met U eens, dat wij denzelfden hoogst noodig hebben.

Ik zende U hiernevens de berichten van *Lingen* etc., alsmede een weringsrapport van mijne divisie.

Aan dit schrijven waren twee bijlagen toegevoegd: 1°. copie van een brief van den Commissaris J. J. VAN ALLER, uit Elseneur, dd. 3 Augustus aan den A. v. M.; en 2°. copie van een brief van een correspondent uit *Lingen*, dd. 8 Augustus aan den A. v. I. P.

1. Den 31sten Juli passeerde hier weder een Engelsch schip, genaamd *Diadem*, gevoerd door Kapitein DANSON, geboord voor 64 stuk, maar volgens hunne opgave gearmeerd en flûte met 250 man; ik ben onderricht, dat alle de gepasseerde lineschepen, die en flûte gearmeerd zijn, compleet uitgerust zijn als zware fregatten van 36 stuk en 44, hebbende hun bovenste laag, back en schans compleet en 4 stuk in de onderste batterij, en in proportie bemand, maar voltallig officiers.

Daar die meeste schepen oud zijn, zoo zijn zij getuigd stengen, raas en marszeils niet in proportie van het ondertuig, maar als fregatten; hebben ieder, buiten hun ordinair getal kleine vaartuigen, achter den grooten mast buiten boord hangen een groot vlakbodem vaartuig, waarmede 76 man kunnen landen en waarin zij kunnen manoeuvreeren een zwaar kanon op slede, dat achter en vooruit en ook middenscheeps kan werken.

2. De tegenwoordigheid van den Erfprins van *Oranje* maakt 't hier zeer druk en levendig. Dagelijks komen hier van alle kanten gewezen Hollandsche officieren, ook andere uitgeweken staatslieden aan; sommigen wel alleen om hun opwachting te maken, maar ook anderen waarschijnlijk opontboden aanhangers van *Oranje*, om met den Prins te confereeren en ter bevordering hunner gemeenschappelijke begeerten en bedoelingen mede te werken. Hiertoe

(1) *De Militaire Spectator* 1892, bladz. 7.

reken ik o. a. de volgende personen: HEECKEREN TOT ZUIDERAS, die vóór de aankomst van den Prins reeds hier uit *Emmerik* gearriveerd was en, na druk met schrijven bezig geweest te zijn, eergisteren wederom afgereisd is. . . . Graaf BENTINCK VAN RHOON en de Overijselsche BENTINCKS, van welke er drie hier zijn geweest, waaronder de aide-de-camp van den Erfprins, de Generaal BURMANIA, BYLAND, FAGEL, die mede van *Berlijn* gekomen is. Gister morgen zag ik ook een paar officieren, die naar de uniform te oordeelen tot het Artillerie- of Genie-korps behooren. Een van dezelve zoude de Overste DU PONT zijn. Heden verwacht men den Prins van *Hessen-Darmstadt*, voor wien reeds kamers besteld zijn; eenige omstandigheden maken het waarschijnlijk, dat de reis van den Erfprins naar *Lingen* en de daarop gevolgde bewegingen en werkzaamheden, die hier bij eenige der aangekomenen plaats hebben, in verband staan met de expeditie, waaraan in *Engeland* gewerkt wordt, en die dus althans ten deele tegen de *Bataafsche Republiek* moet gedestineerd zijn. *Dit vermoede ik des te meer, omdat een der hier gewoond hebbende officieren voor 8 dagen naar Bremen gereisd is, vanwaar de voerman ledig teruggekomen is, die nadat hij daar een der BENTINCKS ontmoet had en van dezen met eene commissie van den Prins gechargeerd was, verder gegaan is; ik zou wel vermoeden naar Engeland.* Hij heeft zijne vrouw door BENTINCK laten zeggen, dat hij zijne reis verder had voortgezet, en *in eenigen tijd wel niet zoude terugkeeren, noch SCHRIJVEN.* Indien de gecombineerde Fransche en Spaansche vloot koers naar het Kanaal of *Ierland* zette en daar de Engelsche expeditie in 't riet joeg, zoo werd het oogmerk der reize des Prinsen geheel verijdeld.

Hoe het Pruisische Hof thans gezind is, schijnt meer raadselachtig te worden.

Eenigszins opmerkelijk is het, dat sommige Hollandsche Officieren THANS *onbeschroomd in hunne uniform OPENLIJK verschijnen*, wat hier voorheen niet vrij mocht geschieden. Misschien wordt dit nu om redenen ongemerkt gelaten.

De Prins draagt geen uniform.

Naar gedachten zal veel, dat nu nog geheim is, aan 't licht gebracht worden binnen eenige dagen.

Het verblijf van den Erfprins in deze stad zal de volgende week nog wel voortduren, misschien langer.

Intusschen waren de Engelschen in DU MONCEAU's commandement weder handelend opgetreden. In den voormiddag van den 11den Augustus waren een fregat, een kotter en een brik eerst in het Friesche gat ten anker gekomen. Nadat drie andere, zwaardere schepen hunne plaats hadden ingenomen, waren zij meer binnenwaarts gestevend en hadden zij de kanonneerboot *The Crash*, gecommandeerd door den Luitenant ter zee D. BIJBEL van drie zijden aangevallen. Na een manmoedigen tegenweer van meer dan één uur was deze genoodzaakt voor de overmacht te bukken en zich over te geven. Gedurende dit gevecht had de Luitenant VAN MAREN, commandant van

de kanonneergalei *De Weerwraak*, die terzelfder hoogte lag, de wijk genomen onder *Schiermonnikoog*, in de hoop aldaar het gevaar te ontkomen (1).

In den avond van den 14den werd deze evenwel aldaar mede aangegrepen door de veroverde brik *The Crash*, een kotter, negen gewapende barkassen, sloepen en andere vaartuigen. Niet bestand tegen die overmacht, besloot VAN MAREN liever den aan hem toevertrouwd bodem in brand te steken dan hem in handen der Britten te doen vallen. Tot dat einde verdedigde hij zich zoolang mogelijk met zijne voorste stukken, zond zijne geheele equipage, uitgezonderd drie kloeke matrozen, met hunne geweren gewapend naar den wal, vernagelde het geschut, wierp de draaibassen overboord en stak met eigen handen, op het oogenblik dat de vijandelijke brik hem de volle laag gaf en de overige vaartuigen tot op een snaphaanshot genaderd waren, zijn schip in brand. Nauwelijks zag de vijand de vlam uit het voorluik slaan, of zijne sloepen, eene ontploffing vreezezende, hielden af, van welke omstandigheid de onverschrokken VAN MAREN gebruik maakte om met zijne drie krijgsmakkers onder een hagelbui van kogels met de jol het land te bereiken (2).

Daarna deden de Engelschen eene landing op het eiland *Schiermonnikoog*. Zij ondersteunden die met het vuur hunner schepen en tengevolge daarvan kon de Luitenant BROERS, die met 60 man van het 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade de bezetting van het eiland uitmaakte, het aan land komen niet beletten. Op het eerste schot gingen de burgers, die de gerequireerde paarden voor het geschut geleverd hadden, met die paarden en de voorwagens op den loop. BROERS trok van het strand terug, waar hij zijn 2 drieponders moest achterlaten, nam met zijne 60 soldaten stelling vóór het dorp en niettegenstaande de burgers hem wilden dwingen te capituleeren, hield hij stand en noodzaakte hij de Engelschen af te trekken. Bij het verlaten van het eiland voerden zij elf buitgemaakte schepen en de twee drieponders mede.

Nog in den avond van den 14den kreeg DU MONCEAU bericht van den aanval des vijands. Hij zond onmiddellijk bevel aan BONHOMME, den Luitenant-Kolonel BURS TRIP te gelasten, met het hulpkorps met den meesten spoed te marcheeren naar *Metzlawier*, waarheen hij zich ook begaf (*Groningen — Metzlawier* = 45 KM.). Met het aanbreken van den dag (15 Augustus) kwam hij daar aan. De Luitenant-Kolonel JAUSSAUD, die de aldaar gestationeerde troepen commandeerde, deelde hem mede, dat het eiland genomen was. Kanon- en geweervuur had zich tot half twaalf doen hooren. Van het strand niets kunnende ontdekken, gaf DU MONCEAU order dat twee vaartuigen, bezet met vertrouwde mannen, op kondschap uitgingen. Het

(1) Relatieven tot de gewone notulen van het U. B. van 16 Augustus N^o. 23 Agent van Marine; en DE JONGE, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen*, zesde deel, tweede stuk, bladz. 350.

(2) DE JONGE t. a. p. bladz. 351.

gevolg daarvan kon hij evenwel niet afwachten, daar de Ritmeester COLLAERT met een expresse van *Groningen* aankwam, inhoudende het bericht van den Kapitein-Luitenant VAN KERVEL, dat de vijand zich in de Ooster-Eems liet zien. Het hulpkorps was toen nog niet aangekomen. Met de compagnieën, die in de dorpen *Onderdendam* en *Winsum* lagen, was BURS TRIP te twee uur 's nachts afgemarcheerd; aan de Rijdende Artillerie en aan de overige compagnieën, die te *Baflo*, *Warffum*, *Mensingeweer* en *Maarslag* gekantonneerd waren, had hij order gezonden, zich aan den *Roode Haan* (een veer over het Reitdiep, westwaarts van *Winsum*) te doen overzetten en hem daar in te wachten (*van Onderdendam* naar den *Roode Haan* is 11, van hier naar *Metzlawier* 33 KM.). Onderweg ontving BURS TRIP evenwel contraorder. DU MONCEAU zag den toestand te *Paesens* niet zoo gevaarlijk in; de berichten van VAN KERVEL schenen meer zorg te baren. Hij zond zijn aide-de-camp MUIJSKEN het hulpkorps tegemoet, met last naar de kantonementen terug te keeren; hij zelf vertrok weder naar *Groningen*, om nadere tijding af te wachten, maar de vijand vertoonde zich niet meer.

Het slot van den brief aan DAENDELS dd. 17 Augustus, waarin het verhaal van dien aanval der Engelschen voorkwam, eindigt met:

Ik heb twee lange 6 ^{ers} naar *Schiermonnikoog* gezonden en heb den Kapitein-Luitenant VAN KERVEL verzocht, opnieuw eenige vaartuigen in 't Friesche gat te plaatsen.

Ons volk is vol vuur om zich met hen te meten, die zooveel geruchts van hunne groote en geheime expeditie maken. Dat zij maar komen! Lang leve de Republiek!

P. S. Ik heb gezworen, mijn waarde Generaal, U niet met rust te laten ter verkrijging der twee mij beloofde bataljons en ik ben verzekerd, dat mij dezelve zouden geworden, wanneer ik slechts een oogenblik bij U was. Ik zou de noodzakelijkheid daarvan doen inzien, tot basis nemende al hetgeen Gijzelf mij omtrent de dispositiën, die genomen schijnen te worden, gezegd hebt. Doe mij bijgevolge het vermaak van over al hetgeen ik U daaromtrent heb gecommuniceerd, wat ernstiger te denken, en vergeet vooral de vivres voor *Delfzijl* niet. De Kolonel CROISET schrijft heden om penningen, die hem zoo benoodigd zijn voor *Groningen* en *Delfzijl*. Wees zoo goed van deze gewichtige materie te appuyceeren.

Bij zijne terugkomst in *Groningen* had DU MONCEAU aldaar bericht omtrent het voorgevallene gevonden van den Generaal BONHOMME, die hem tevens de rapporten overlegde, welke de Luitenant-Kolonel JAUSSAUD en de Kolonel QUAITA hadden ingezonden. Het laatste, gedateerd *Leeuwarden* 16 Augustus, (moet vermoedelijk zijn 15 Augustus) was van den volgenden inhoud:

Heden avond om 7 uur is mij hetzelfde en woordelijke rapport, dat de Luit.-Kol. JAUSSAUD, U Generaal, gedaan heeft, van de waarschijnlijke inname van *Schiermonnikoog* geworden.

Dit rapport heb ik oogenblikkelijk aan het Departementaal Bestuur van de Eems gecommuniceerd, en is daarop momentelijk (zonder dat ik genoodzaakt was den cas van nood te declareeren) geconcludeerd geworden, dat twee Gedeputeerden van het Dep. Bestuur met 2 hoofdofficieren van de gewapende burgermacht in commissie gezonden zouden worden om, zoo het mogelijk was, ten minste een derde van de gewapende burgermacht met hunne kanonnen in 't voormalig gewest *Friesland* in de wapenen te roepen en onder mijne orders te stellen; de overige burgers zouden dienen om hunne plaatsen en environs te dekken.

Hebbe noodzakelijk gevonden mijn persoon met eene compagnie Huzaren naar *Oost-Nijkerk* te begeven, om aldaar de beloften van het Dep. Bestuur af te wachten. De gewapende burgermacht zal ik zoo weinig als mogelijk in de eerste linie stellen, doch eenige observations burger-korpsen met eenige detachementen Huzaren achter *Holwerd* en *Nieuwe Bilt* plaatsen; de nog resteerende compagnieën uit *Dokkum* van de 6de $\frac{1}{3}$ brigade hebbe laten voorrukken.

Den Luit.-Kolonel VAN DER MÜHL hebbe het commandement van de stad (*Leeuwarden*) overgegeven.

Blijkens het navolgend schrijven dd. *Groningen* 16 Augustus aan BONHOMME was DU MONCEAU met dien maatregel volstrekt niet ingenomen:

. Ik kan in 't geheel niet goedkeuren, Generaal, dat men $\frac{1}{3}$ van de gewapende burgermacht van 't voormalige *Friesland* naar de kust heeft doen marcheeren, zonder dat er de minste reden voor zoodanig een *démarche* was. Ingevolge rapport van den Luit.-Kolonel JAUSSAUD hebben er zich 6 vijandelijke schepen laten zien, en ingevolge van dat van den Commandant der Marine KERVEL waren er maar 5, waarvan 3 fregatten, 1 brik en 1 kotter. In de suppositie nu, dat alle deze schepen landingstroepen in hadden, zoo kon hun getal echter niet sterk genoeg zijn, een gedeelte van de kust zoodanig te verontrusten (hetwelk daarenboven door één bataljon bewaakt wordt en even zoo schielijk door het hulpkorps als door de gewapende burgermacht kon worden geseceureerd), dat men tot buitengewone maatregelen moest overgaan. Deze onvoorzichtigheid, zekerlijk door een overdreven ijver veroorzaakt, zal niet nalaten het publiek te alarmeeren, waarvan onze binnenlandsche vijanden gewis partij zullen weten te trekken; maar dewijl de fout begaan is, Generaal! verzoek ik U wel te willen bewerken, dat de Kolonel QUAITA er het best mogelijk in voorzie en hem te recommandeeren, in 't vervolg voorzichtiger in zijne rapporten met het Dep. Bestuur te zijn.

Den 16den had QUAITA trouwens reeds contra-order gegeven. Uit de resolutiën van den raad van *Leeuwarden* blijkt, dat ook van daar den 15den een detachement van de gewapende burgermacht met twee stukken geschut was uitgetrokken; den 17den keerde het terug; de uitgetrokken burgers kregen als schadeloosstelling betaling voor den dienst voor 3 dagen.

In zijn brieven aan VAN KERVEL en aan DAENDELS weet DU MONCEAU

't gebeurde aan het verzuim van de tonnen weg te nemen (1), »zoals met den Schout-bij-nacht STORY was overeengekomen.» Hij deed intusschen wat hij kon, om den minder gunstigen indruk, die door het geleden verlies kon ontstaan, weg te nemen en den moed aan te wakkeren. Aan VAN KERVEL schreef hij: »Overigens is het met niet weinig genoeg, dat ik U melden kan, dat er langs de kust niet dan een eenparig geroep is over de braafheid, waarmede Uwe onderhebbende schepen tegen een zoo superieuren vijand gevochten hebben», en BROERS kreeg de navolgende tevredenheidsbetuiging:

Als een blijk van mijne bijzondere achting heb ik door dezen U mijne tevredenheid willen te kennen geven over de conduite, bij den laatsten aanval der Engelschen op 't eiland *Schierrmonnikoog* door U en Uw braaf detachement gehouden.

Zij verzekerd, mijn waarde kameraad! dat het Gouvernement, evenals ik, zulks met genoeg zal vernemen en dat ik het mij tot een eer reken, onder mijne orders zulke braven te tellen, die mij het gelukkig vooruitzicht geven, de posten mij toevertrouwd met roem verdedigd te zien.

Ik ben met de meeste achting enz.

Aan BRUNE werd den 17den Augustus een kort bericht gezonden met vermelding van het voornemen tot meerdere concentratie der troepen.

. J'ai l'honneur de vous prévenir en outre que je suis d'intention de me concentrer le plus possible dans les environs et en avant de *Groningue* pour pouvoir me porter plus lestement avec toutes mes forces sur le point où j'imagine que l'ennemi peut avec le plus de facilité opérer une descente, en tenant en vue cependant que s'il se présentait ailleurs que j'y puisse m'y rendre aussi dans le même ordre; j'ose espérer que cette disposition mérite votre approbation. Notre marine a essuyée un échec dans le *Friesche gat*, et ensuite l'île de *Schierrmonnikoog* a été attaquée, mais nos braves soldats l'ont conservée et repoussé l'ennemi.

Onder dit alles schijnt de geest der bevolking verre van meegaande te zijn geweest, waarvan de navolgende missive dd. 17 Augustus aan het Dep. Bestuur van de Eems blijk geeft:

(1) Den 13den Augustus is in de vergadering van het U. B. gelezen eene missive van het Dep. Bestuur van de Eems van den 9den Augustus, houdende kennisgeving, dat zij op het verzoek van den commandant-en-chef van 's lands vloot STORY aan den tonnenboeijer TIEDE TIEDES de noodige orders hadden gegeven, dat de buiten-tonnen in de zgn. Friesche en Amelandergaten werden weggenomen en tevens den Raad der gemeente *Harlingen* hadden aangeschreven om de Armenkamer aldaar, aan welke de zorg voor de tonnen in het Amelandergat was gedemandeerd, te gelasten, de noodige orders hieromtrent te stellen.

Aan die lastgeving schijnt dus vóór den 11den of vóór den 14den Augustus nog niet te zijn voldaan. Misschien was het niet mogelijk geweest met het oog op de overmachtige Engelsche vloot, die vóór de kusten kruiste; doch geldt die verontschuldiging niet, dan wordt hier weer het bewijs geleverd, dat in den oorlog iets te laat veel te laat is; of ook dat het geven van orders niet voldoende is, maar ook op de uitvoering en wel de snelle uitvoering moet worden gelet.

Ingevolge Uln. aanschrijving van 30 Juli ll. heb ik de eer Uln. de klachten in te zenden tegen onderscheidene plaatselijke besturen en inwoners der kantonnementen mijner onderhoorige troepen.

De Luit.-Kolonel TRIP doet namelijk rapport dat enz. — zie verder het rapport van den Generaal BONHOMME op dat sujet dd. 12 Augustus (niet gevonden).

Alle deze bovenstaande klachten, Burgers Bestuurders! zullen gewisselijk door Uln. niet dan als zeer nadeelig tot de defensie van het Vaderland kunnen worden beschouwd, reden waarom ik Uln. met al den ernst, dien de zaak vordert, op het dringendst verzoek, door Uln. tegen alle deze vexatiën en contra-revolutionaire menées der ingezetenen (1) zoodanige middelen van voorziening mogen worden genomen, waardoor aan de respectieve commandanten te eenemale alle redenen tot het doen van zulke klachten over alle zoodanige ongehoorde handelingen der kwaadwilligen zal worden benomen.

Ik durf mij gerust verlaten, dat Uln. het belang van dit alles genoegzaam zult penetreren, terwijl ik voorzeker mijne defensie daardoor niet in de waagschaal kan gesteld zien, maar veeleer (moest deze onwilligheid van plaatselijke besturen en ingezetenen desnietteenstaande blijven voortduren) mij zal verplicht zien tot het bij de hand nemen der middelen, die in mijne macht zijn, ter krachtdadige beteugeling van zoodanige ongepaste als strafbare tegenwerking van volmachten (?) en inwoners.

In verband zeker met klachten over het drukkende van de inkwartiering in de kantonnementen, alsmede met de aan BRUNE medegedeelde plannen ter concentreering zijner strijdkrachten, zond DU MONCEAU den 18den Augustus aan BONHOMME de navolgende order:

Ge zult wel op zicht dezès order gelieven te geven, dat er in de onderstaande dorpen kwartieren worden in gereedheid gebracht voor het hulpkorps, daaronder begrepen nog 2 compagnieën Huzaren, wordende het dan aan U overgelaten, Generaal, om nog een of twee dorpen meer te nemen, wanneer Gij van gedachten mocht zijn, dat de troepen in de opgegevenen te opeengedrongen mochten liggen.

(1) Het Dep. Bestuur was volkomen van dien toestand op de hoogte, en had zich reeds bij missive van 13 Augustus tot het U. B. gericht »met bedenkingen van den tegenwoordigen binnenlandschen toestand van hun Departement en speciaal ten aanzien van de bezetting der binnenplaatsen, welke thans zoo al niet grootendeels geheel geene, ten minste zoo geringe militaire bezetting meer hebben, waardoor het behoud der inwendige rust, welke door de woelingen der kwalijkgezinden steeds getracht wordt geturbeerd te worden en waartoe de gedurige verschijning van den vijand op de kusten, het wegnemen onzer schepen, gelijk nu onlangs van een gewapenden brik door drie vijandelijke schepen, het verspreiden van allerlei rustverstorende geruchten steeds aanleiding geven, alleenlijk aan de waakzaamheid der gewapende burgermacht verblijft, welke zich ook niet dan onder toezegging van behoorlijk dedommagement hiertoe wil laten gebruiken» (Notulen U. B. 16 Augustus N°. 44). In die missive komen ook nog de woorden voor: »het grootste gedeelte der ingezetenen van dit gedeelte der Republiek vloekt de tegenwoordige orde van zaken en wenscht niets vuriger dan eene omwenteling ten behoeve van Oranje te bevorderen.»

Voor 3½ compagnieën Jagers in de Uiterdijken, van en daaronder begrepen de Warffumer Uiterdijken tot aan de kwartieren van de compagnieën van den Kapitein HUGENPOTH (1).

Voor één eskadron Huzaren te Warffum, Usquert, Uithuizen en de Meeden (Uithuistermeeden).

Voor de Rijdende Artillerie te Uithuizen.

Voor vier compagnieën Grenadiers te Oldensiel, Eppenhuisen, Zandweer, Rottum en Cantens.

Het hoofdkwartier in De Meeden of te Uithuizen (2).

Den Kolonel QUAITA zult Gij willen gelasten van met het overig blijvend eskadron van zijn regiment uit Leeuwarden te marcheeren, om zich bij het hulpkorps te vervoegen, van hetwelk die Kolonel het commando zal overnemen en de Luit.-Kolonel VAN DER MÜHL dat van de twee eskadrons.

Gij zult wel gelasten, Generaal, dat het depot van dat regiment in zijn geheel te Leeuwarden blijft; hetzelfde zal bestaan uit de niet gemonteerde manschappen en buiten dienst gestelde paarden.

Dit depot zal door een intelligent Ritmeester of Luitenant worden gecommandeerd, wordende de keuze daarvan aan den Kolonel overgelaten, en eindelijk zult Gij wel willen ordonneeren, dat een houwitsers van de Rijdende Artillerie de divisie (sectie) van het hulpkorps gaat joigneeren.

De twee compagnieën, gecommandeerd door den Kapitein HUGENPOTH, zullen tot nader order een gedeelte van het bovengenoemde korps uitmaken.

Ik wenschte wel, Generaal, dat deze beweging a. s. Woensdag (dat was den 21sten Augustus) plaats had.

Denzelfden dag, waarop DU MONCEAU den A. v. O. en DAENDELS mededeelde, hoe de Engelschen op Schiermonnikoog voet aan wal hadden gezet (17 Augustus), berichtte laatstgenoemde belangrijke tijdingen aan zijn vriend in Groningen.

Ik informeer U, mijn waarde Generaal, dat men hier van Calais tijding heeft, dat uit Duins eene vloot van 80 transport-, benevens eenige oorlogschepen is uitgelopen. Dezelve stevende oost en hield koers naar den Vlaamschen of Hollandschen wal. Ook heeft de Generaal-en-chef uit Zeeland rapport ontvangen, dat er op de hoogte van het eiland Walcheren eene sterke vloot is gezien geworden.

Wat betreft de completeering der regimenten Waldeck en Saksen-Gotha, hiertoe heeft het U. B. besloten en zullen de daarbij vacante officiersplaatsen dadelijk worden vervuld. Het U. B. heeft mede tot de distributie van vivres en fourage besloten en zal dezelve met 1^o. September een aanvang nemen. Echter zal in 't gebrek aan fourage bij het regiment Huzaren te Groningen binnen weinige dagen door den entrepreneur worden voorzien.

Op eene door mij heden te doene voordracht hoop ik spoedig tot de benoeming van een secretaris te worden geautoriseerd.

(1) Dat waren de 2 compagnieën van het 4de bataljon Jagers, die reeds in het begin van Juni van Delfzijl naar Vierhuizen en Bierum waren gedirigeerd, om de Wester-Eems te bewaken.

(2) Zie Plaat III bij de 4de aflevering van *De Militaire Spectator* 1894.

Op dit bericht (1) gaf DU MONCEAU aan zijn chef van den staf, den Adjudant-Generaal L'OLIVIER, den 19den Augustus last, op de orders der divisie te stellen, dat alle met verlof en werkpassen absent en niet tot werving geëmployeerde officieren, onderofficieren en manschappen dadelijk moesten worden opgeroepen; terwijl BONHOMME werd aangeschreven, den Luitenant-Kolonel JAUSSAUD te gelasten, zich met 6 compagnieën van zijn bataljon te begeven naar *Onderdendam* en environs, om aldaar tot nader order te verblijven en zich onder de orders te stellen van den Kolonel QUAITA. De twee overige compagnieën van dat bataljon moesten te *Paesens* (eene wacht latende op de batterij van *Oostmahorn*) en dicht daarbij post houden. Met het detachement op *Schiermonnikoog* moesten zij staan onder de orders van den Majoor BRONKHORST, ter wiens beschikking twee ordonnance-Huzaren moesten worden achtergelaten. Het detachement Huzaren, hetwelk tot dien tijd toe onder de orders van den Luitenant-Kolonel JAUSSAUD had gestaan, moest naar zijne compagnieën terugkeeren.

Dienzelfden 19den Augustus antwoordde DAENDELS als volgt op DU MONCEAU's brief van den 17den, waarin deze de affaire van *Schiermonnikoog* had medegedeeld:

Ik heb copie van Uwen brief van den 17den dezer aan den Generaal-en-chef gecommuniceerd en op mijn verzoek zendt dezelve U heden per koerier eene autorisatie om dadelijk over de 3 bataljons der 2de $\frac{1}{2}$ brigade (2) te kunnen disponeeren, maar dewijl na derzelve afmarsch van *Zwolle* slechts 6 eskadrons Cavalerie in het arrondissement van den Generaal-Majoor VAN BOECOP verblijven, zal dezelve met voornoemde $\frac{1}{2}$ brigade naar *Groningen* zich moeten begeven en verzoek ik U denzelven tot dat einde de noodige orders te doen geworden en denzelven tevens te gelasten om provisioneel het regiment Dragonders en de 2 eskadrons van het 2de regiment Cavalerie te stellen onder de orders van den Generaal-Majoor VAN ZUIJLEN.

De A. v. O. heeft mij gezegd, dat ter dispositie van den Kolonel-Directeur CROISET gisteren reeds de noodige penningen zijn afgegeven, en ik zal tevens zorgen, dat aan deszelfs eischen met den meesten spoed worde voldaan. U zal zekerlijk reeds geïnformeerd zijn, dat het leveren van fourage voor het regiment Huzaren dadelijk (3) en voor de andere regimenten Cavalerie met

(1) Zie DU MONCEAU's weinig opgewekt antwoord in *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 500.

(2) Dat waren de 3 bataljons, die volgens de order van 10 Augustus te *Zwolle* moesten vereenigd worden. (*De Militaire Spectator* 1894, bladz. 328.)

(3) DU MONCEAU had den 12den Augustus aan den A. v. O. geschreven: »De Luit.-Kol. COLLAERT heeft geklaagd, het hem niet mogelijk was, de noodige fourage voor zijne eskadrons in *Groningen* te kunnen bekomen, alzoo alle de haver alhier werd opgekocht en verzonden, terwijl de kooplieden weigeren dezelve aan de Huzaren in eene genoegzame quantiteit te leveren of zich verontschuldigen en voorgeven geen haver meer te hebben.

Sedert deed gemelde Luit.-Kol., benevens de Kapitein CORDES van de Rijdende Artillerie rapport, dat de schromelijke duurte van de fourage niet alleen, maar de moeilijkheid om dezelve te bekomen thans tot zoodanige hoogte gestegen is, dat mogelijk binnen weinige dagen alle de fourage in deze gewesten zal zijn geconsumeerd, en verzoeken de dringendste voorstellen te doen, dat hier ter plaatse een lands-fouragemagazijn mag worden geëtabliseerd, zonder welke voorzorg eerlang al hunne paarden aan het grootste gebrek zullen zijn blootgesteld.»

primo September een begin zal nemen; en ten einde thans alles voor de armee op den voordeeligsten voet te brengen, zoo heb ik gezorgd, dat den soldaat voor de vivres slechts twee stuivers zal worden afgehouden en dat de officieren de fourage en de vivres gratis zullen ontvangen. Ingevolge rapport van den Generaal-Majoor VAN GUERICKE van den 17den dezer zijn er tusschen *Egmond aan Zee* en *Petten* in de 20 brikken en kotters gezien, en de seinposten meenden, dat er Russische onder waren. Waarschijnlijk behoorden dezelve tot de groote vloot, die uit *Duins* uitgelopen is en mogelijk naar de Eems is gezeild.

Eigenhandig voegde DAENDELS daarbij: »Zoo er morgen met de Duitsche posten tijdingen komen van de Anglo-Russische Oostzee-vloot, met de landingstroepen aan boord, zal ik U zulks per ord. (1) post morgen avond melden. Vale.»

Ook BRUNE schreef dienzelfden 19den Augustus aan DU MONCEAU :

Il est sans doute probable, Citoyen Général, que l'ennemi, voulant réellement attaquer la *République batave*, fera une forte diversion de vos cotés. J'approuve fort que vous centralisiez vos forces, et *Groningue* devenant maintenant une place de première ligne depuis votre découverte de la possibilité que l'ennemi aborde entre le *Watum* et le *Dokegat*, il faut que vous portiez une attention particulière à ce que les travaux ordonnés pour cette place s'exécutent sans relâche et que les batteries soient établies le plus tôt possible. Je pense bien, quoique le Ministre m'ait beaucoup promis de fournir de toutes munitions *Groningue* et la ligne de l'Ems, l'exécution de ses ordres peut subir quelq'altération et des longueurs.

Prenez sur vous, mon cher Général, de trancher les difficultés et d'activer les paresseux.

Ne doutez pas que je ne mette beaucoup d'empressement à faire approuver ce que vous aurez fait. Je vous autorise par la présente à disposer de deux bataillons des trois qui se trouvent maintenant à *Zwol*, et par leur moyen prendre telles dispositions qui vous paraîtront convenables. Vous pouvez aussi faire mouvoir le troisième; mais je désire que ce ne soit qu'au besoin.

Je vous prie de mettre à l'ordre du jour de votre division, que j'ai lu avec intérêt le rapport du Lieutenant BROERS et que la fermeté qu'il a montré en repoussant les Anglais de l'île de *Schiermonikoog* est un présage heureux des avantages, que nous remporterons sur les ennemis qui oseront nous attaquer.

Veillez bien ne pas négliger de m'écrire assidument et croire que les plus petits détails militaires sont intéressants pour moi.

Il est très important que dans les places qui n'ont point de casemates, on soit muni de bois de blindages pour mettre promptement la troupe à couvert.

(1) Ordonnance-post of ordinaire post?

Si par hasard vous aviez des craintes pour quelque point qui en fut dégarni, il ne faut pas hésiter de faire marquer à l'avance les arbres nécessaires que vous ferez couper ensuite pour blinder les locaux que vous aurez choisis dans les places, tant pour mettre à couvert vos munitions, que pour mettre vos troupes à l'abri.

J'écris à l'instant au Ministre de la Marine, pour qu'il fasse de suite ôter les tonneaux qui marquent les passages des eaux et j'avertis le Ministre de la Guerre des principales choses contenues dans la lettre que je vous écris.

Je vous serai obligé de me faire parvenir et de faire faire, s'il n'existe pas, le travail concernant les moyens de transport les plus prompts pour les mouvements des troupes de votre division dans les directions les plus courtes, ou qui vous semblent capitales.

Recevez, Citoyen Général, l'assurance de mon estime particulier.

Salut républicain.

(Signé.) BRUNE.

P. S. Dans peu de jours j'irai vous voir.

Eindelijk is DU MONCEAU's wensch, dien hij reeds in April had te kennen gegeven, vervuld. Hij krijgt de twee hem beloofde bataljons. Aanstonds na ontvangst van bovenstaande brieven worden dan ook nieuwe beschikkingen genomen. VAN BOECOP wordt aangeschreven, om met den meesten spoed *Utrecht* te willen verlaten en zich herwaarts te begeven, na de zes eskadrons Cavalerie onder bevel gesteld te hebben van den Generaal VAN ZUYLEN; VAN KERVEL wordt geïnformeerd, dat er den 17den tusschen *Egmond aan zee* en *Petten* 20 kotters en brikken zijn gezien, die mogelijk naar de Eems zijn gezeild, en BONHOMME ontvangt den 21sten Augustus de twee volgende bevelen:

1. Gij zult wel ten spoedigste den commandeerenden officier van het 3de bataljon Jagers te *Coevorden* willen gelasten, den Majoor TULLEKEN te autoriseeren tot het uitkiezen van 200 mannen, 2 kapiteins, 2 luitenants en 2 2de luitenants en de noodige onderofficieren, allen uit het gemelde bataljon Jagers, en zal de genoemde Majoor daarmede met den meesten spoed marcheerden naar *Spijk* en *Bierum*, ten einde aldaar nadere orders af te wachten.

Ik geef U kennis, Generaal, dat morgen het 1ste en 2de bataljon der 2de 1/2 brigade uit *Zwolle* naar *Groningen* op marsch gaat.

Alsmede dat de Generaal-Majoor VAN BOECOP order zal bekomen, van zich naar hier te begeven.

2. Door den mijne van heden morgen gaf ik U kennis, dat de vijand vóór *Egmond* en *Petten* gezien is, en daar het mogelijk is naar den koers, dien hij schijnt te houden, dat hij zich wezenlijk op de Eems zal opdoen, zoo is het noodig dat wij meer dan ooit op onze hoede zijn. Bijgevolg, Generaal, zult Gij wel Uwe dispositiën willen nemen, om U in persoon met Uwen état-major te gaan etablisseeren bij het korps onder de orders van

den Kolonel QUITA, aan hetwelk nog zal gevoegd worden de 6 compagnieën van het 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade, de 200 man Jagers van het 3de bataljon en de 2 compagnieën Grenadiers van het 1ste en 2de bataljon der 2de $\frac{1}{2}$ brigade, welke verwacht worden. Uw commandement zal alzoo (boven en behalve het frontier, daaronder begrepen *Leeuwarden* en de eilanden van *Coevorden* tot aan *Harlingen*) bestaan uit de navolgende troepen: 200 Jagers, 4de bataljon Jagers, 6 compagnieën Grenadiers, 6 compagnieën 1ste bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade, 2 6 E^{ers} en 1 houwitser Rijdende Artillerie, 2 eskadrons Huzaren.

Gij zult dit korps etablisseeren en verdeelen in *face* van den mond der Wester-Eems, zooals Gij zulks het best zult oordeelen, hetzelfde nochtans, zooveel U zal mogelijk zijn, geconcentreerd houdende, om U dadelijk en in massa te kunnen spoeden naar het door den vijand bedreigde point, zijne bewegingen volgende, zoodra hij de rivier zal zijn binnengekomen. Zoodra Gij alzoo Uwe troepen zult hebben geplaatst, zult Gij mij daarvan dadelijk wel willen rapport doen en mij verslag geven van alle militaire details, die in Uwe ligne mochten voorkomen (1).

Het commandement van den Generaal-Majoor VAN BOECOP zal bestaan uit: het 5de bataljon en het 2de regiment *Waldeck*, de compagnie Friesche Gardes, het 1ste en 2de bataljon der 2de $\frac{1}{2}$ brigade, het 2de bataljon der 6de $\frac{1}{2}$ brigade, 2 eskadrons Huzaren, 2 6 E^{ers} en 1 houwitser Rijdende Artillerie.

Gij zult uit de bataljons Infanterie onder mijne orders een Majoor kiezen, die het best zal geschikt zijn, de 6 compagnieën Grenadiers te commandeeren. Zoo als deze keuze zal gedaan zijn en mij door U medegedeeld, zal ik dienswegens mijne orders geven.

Gij zult den Luit.-Kolonel PACQUÉ (commandant van het 2de bataljon der 4de $\frac{1}{2}$ brigade te *Harlingen*) ordonneeren van zich te *Leeuwarden* komen te etablisseeren, om onder Uwe orders het commando op te nemen der troepen zoo op de eilanden als in het voormalige *Friesland* geplaatst. Gij zult hem daarenboven gelasten van de noodige patronen en vuursteen en aan de gewapende burgermacht van *Westdongeradeel* te doen uitdeelen, dewelke in geval van *attaque* zullen moeten ageeren onder de orders van gemelden Luitenant-Kolonel en die van den Majoor VAN BRONKHORST. De Luitenant-Kolonel PACQUÉ zal het commando van zijn bataljon te *Harlingen* aan deszelfs Majoor overgeven.

De Luit.-Kolonel PACQUÉ zal met het Dep. Bestuur communiqueeren, ten einde van hetzelfde alle hulp en onderstand te genieten, dewelke mocht noodig zijn, om zich te verzetten tegen eene bende roovers, welke onze kusten mocht komen verontrusten.

(1) Een dergelijk rapport is door mij in het archief DU MONCEAU, waaruit de meeste dezer stukken ontleend zijn, niet gevonden. Op Plaat III (*De Militaire Spectator* 1894, N^o. 4) heb ik dus gemeend, de troepen de emplacements te moeten doen behouden, die zij reeds hadden ingenomen. Zijn zij nog verplaatst, dan zal dit voor de hoofdmacht meer naar het oosten zijn geschied.

Te gelijker tijd (21 Augustus) zond STORY (van boord de *Washington* ter reede *Texel*) aan DU MONCEAU het navolgende bericht:

Heden even na den middag vertoont zich voorgaats van *Texel* eene vloot van 13 oorlogsschepen, bij zich hebbende een transport van ten minste 140 à 150 gedeeltelijk drie- en gedeeltelijk tweemast-schepen. Om vijf uur in den avond zette deze vloot zeil bij en leijde het om de west, dwars van *Texel*. Ik heb gemeend, mijn waarde Generaal, U, benevens den Kapitein-Luitenant VAN KERVEL van deze bijzonderheid ten spoedigste te moeten informeeren.

Op DU MONCEAU's klaagbrief van den 20sten (1) komen de navolgende antwoorden:

1°. 22 Augustus van den A. v. O.

Ik informeer U bij dezen, dat ik den Commissaris van Oorlog SWILDENS heb gelast, om op Uw order voor de proviandeering van *Groningen* en *Delfzijl* de noodige zorg te dragen, terwijl ik U overigens autoriseer, zoodanige andere middelen van defensie ten koste van den lande te effectueeren als de omstandigheden zullen vereischen, zullende ik de noodige zorg dragen, dat er onverwijld te Uwen behoeve zal worden gedepecheerd eene ordonnantie te goede rekening, groot f 5000, voor geheime uitgaven en waarover door U op het bureau van betaling dadelijk kan worden gedisponeerd.

2°. 22 Augustus eveneens van den A. v. O. aan zijn vriend den Luit.-Generaal DU MONCEAU (eigenhandig).

Ik was reeds bezig op aanvraag van den Generaal BRUNE de noodige orders te stellen, om door de aannemers voor de proviandeering van *Groningen* en *Delfzijl* te doen zorgen, wanneer de Generaal DAENDELS mij Uw brief communiceerde, die aanleiding heeft gegeven tot bespoediging van hetzelfde, om den Commissaris van Oorlog SWILDENS daarmede te chargeeren en datgenige te bezorgen, wat door U aan hem zal gelast worden. Zie *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 500 en 501. De tijdingen, dat eene Engelsche vloot met een groot aantal transportschepen voor onze kusten zijn, confirmeeren zich van alle zijden. Men moet dus eene landing verwachten. De Generaal-en-chef heeft de noodige precautiën genomen om, ter plaatse waar die serieus geschieden mocht, ten allerspoedigste de noodige versterking te bezorgen.

De koerier wacht; dus deze in haast eindigende met U te verzekeren dat ik met eene welmeenende hoogachting blijven zal geheel Uw vriend

(*Was get.*) G. J. PIJMAN.

3°. 22 Augustus van DAENDELS.

. Den Luit.-Kolonel MARTUSCHEWITZ heb ik mede Uwe klachten over de ammunitie en de caissons gecommuniceerd, en denzelven op zijne

(1) Zie den reeds meermalen aangehaalden brief in *De Militaire Spectator* 1891, bladz. 800.

verantwoording gelast daaraan dadelijk te remedieeren, hebbende dezelve heden tevens van den Generaal-en-chef order ontvangen om onverwijd zes veldstukken voor de 2de $\frac{1}{2}$ brigade naar *Groningen* te doen vertrekken, welke de Luit.-Kolonel MARTUSCHEWITZ mij gemeld heeft, reeds gereed te zijn.

De apparitie van de vijandelijke vloot van 150 zeilen op de hoogte van *Tewel* moet U de Schout-bij-nacht STORY volgens zijn schrijven per koerier bekend gemaakt hebben, en verzoek, zoo U geattaqueerd mocht worden, ten spoedigste van alles door U te worden onderricht, ten einde ik, ingeval de vijand in Uw arrondissement alleen eene landing mocht effectueeren, met alles wat disponibel is, te Uwer hulp kunne komen.

De Generaal-en-chef groet U en heeft hier niets bij te voegen.

P. S. (eigenhandig). Heden morgen om zes uur was de vijandelijke vloot van meer dan 100 zeilen nog in 't gezicht van *Den Helder*. Mij wordt bericht, dat het meeste hooi en stroo in *Holland* voor Engelsche rekening is opgekocht; hiervan is aan den A. v. O. kennis gegeven, en intusschen laat ik de sluizen van *Muiden* en *Spaarndam* sluiten, hetgeen ik U engageere mede voor vivres en fourages te doen, zoo te *Delfzijl* als te *Dokkum* en op de *Hunse*.

Wij naderen de ontkenning. In het archief DU MONCEAU vinden we vóór den 27sten Augustus (den dag der landing) nog één ontvangen brief en wel van den 23sten Augustus, eigenhandig geschreven door den A. v. O.

De Generaal DAENDELS is dezen nacht om één uur naar *Den Helder* vertrokken; de tijdingen, daar geschreven omtrent middernacht en zoo even ontvangen, berichten alleen, dat men vóór dezen morgen acht uur geen attaque konde verwachten. Intusschen had de commandant van de vloot STORY eene missive van den Engelschen Admiraal DUNCAN ontvangen en de Kolonel GILQUIN eene diergelijke van den Engelschen Generaal ABERCROMBY met bijgevoegde proclamatiën en eene publicatie van den Prins van *Oranje*. Onze beide chefs hebben, als officieren van eer past, daarop geantwoord. Van de troepen beloof ik mij alles goeds.

Sedert eenige dagen wacht ik met ongeduld den staat van artillerie-behoefden van Uw departement en wat aldaar mocht ontbreken, in een rapport van den Kapitein STEINMETZ, als zijnde speciaal daarmede gechargeerd onder Uwe approbatie; en dewijl gedachte officier aan mij zijdelings als suspect werd gedenuncieerd, bid ik U mij hieromtrent eens te onderrichten; ten minste hem te observeeren zal niet ondienstig zijn.

Wij allen stemmen genoegzaam eenparig in, dat de vijand niet langs de kusten (zal blijven kruisen), maar een post zal trachten te occupeeren. Dit kan naar alle apparentie zijn aan *Den Helder*, *Delfzijl* of *Walcheren* (1). *Delfzijl* blijft voor U een post van consideratie; alles aan te wenden, hetzelfde in den best mogelijken staat van defensie te stellen, behoeve ik

(1) Ik meld hiereven vooruit, dat de Engelsche Ministers PITT en DUNDAS aanvankelijk het bezetten van den mond van de Maas op het oog hebben gehad.

aan uw doorzicht niet aan te bevelen. Van de zijde van Pruisen is ons Gouvernement tot heden toe zeer gerust; dus kunt Gij het eene ontblooten, om het andere te beter te versterken. Meld mij, wat ik U bidden mag, den staat der zaken zoo spoedig doenlijk, en wat U mocht ontbreken, zal ik met den meest mogelijken spoed U doen geworden.

De gevraagde koeriers zullen twee aan twee gestationneerd worden en blijven te *Groningen*, *Diever*, *Zwolle* en *Voorthuizen* (1).

De laatste algemeene orders, door DU MONCEAU vóór den landingsdag gegeven, zijn den 23sten Augustus aan L'OLIVIER, om te willen surveilleeren, dat de middelen van verdediging van *Groningen* en *Delfzijl* met den meesten spoed werden voortgezet, en den 26sten aan STEINMETZ (belast met het Artillerie-commando), om met den meesten spoed al het geschut en ammunitie, dat zich te *Bellingwolderzijl* bevond, te doen transporteeren naar *Groningen*, om het ter verdediging dier stad te gebruiken.

(1) Den 17den Augustus had L'OLIVIER aan DARDENNE geschreven: »Je ne sais, Général, si vous ne trouverez pas comme moi que nos moyens de correspondance, réduits à deux couriers par semaine, peuvent souvent causer des retards, auxquels il est instant d'obvier. Je sais qu'il est presqu' impossible de penser à l'établissement des postes de cavalerie; mais ne pourrait-on pas y suppléer momentanément par des couriers extraordinaires? Il ne s'agirait en ce cas que d'en établir d'ici à *Utrecht* comme suit: deux couriers et 4 chevaux de relais à *Groningue*, pareils nombres de couriers et de chevaux à *Dieveren*, à *Zwolle* et à *Voorthuizen*. Ces couriers et ces chevaux, fournis par les municipalités et surveillés par elles, seraient à la disposition seule des Généraux divisionnaires.»

Den 26sten Augustus autoriseerde het U. B. den Postmeester-Generaal VAN DER HOOP op genoemde plaatsen 2 koeriers en 2 paarden in gereedheid te hebben — en wel ieder koerier tegen 30 stuivers daags.

(Wordt vervolgd.)

Herinneringen aan de Edi-expeditie van 1890.

(Vervolg van N^o. 7, bladz. 403.)

IV.

Verovering van de stellingen bij Pedawa Pontong, 21 Juni 1890.

Nadat het 6de bataljon infanterie een paar dagen rust had genoten en door nadere verkenningen en berichten meer licht omtrent de in en om Pedawa Pontong gelegen versterkingen was ontstoken, verscheen een nieuwe dispositie, die ons haarfijn zeide wat er den 21sten Juni te doen viel.

Ziehier de dispositie:

Edi, den 20sten Juni 1890.

Dispositie.

Morgen zullen de positiën in het Pedawa Pontongsche worden aangevallen.

Beschrijving van 's vijands positie, sterkte en bewapening.

's Vijands positie bestaat uit:

1^o. De versterkte kampong Pedawa Pontong in de vlakte aan den weg, met daarin gelegen versterkt huis van Toekoe Ladang Bahroe, versterkte missigit en een aan de oostzijde gelegen benting.

2^o. Een tiental versterkingen en loopgraven op de heuvels ten Z. W. van Pedawa Pontong, van den Boekit Toekoe Iman Moeda af tot en met Boekit Moedang Ara Poentoeng. Vóór (ten W. van) den linkervleugel dezer stelling liggen nog tegenover (ten Z. van) Boekit Bintara Blang een paar kleine versterkingen op den Goenoeng Poetoës.

3^o. De positie Niboeng-Toealang, bestaande uit een vier- of vijftal, van kleine bentings of loopgraven voorziene toppen, gelegen ten O. en Z. O. van die sub 2 en van deze gescheiden door den rechter-affluent van de Pedawa Pontong-rivier, welke aan de oostzijde van kampong Pedawa Pontong den weg doorsnijdt.

4°. Eene sterke, groote versterking op den Boekit Mata-Ajer ten Z. van die sub 3 gelegen. Deze heuvel wordt door de stelling sub 3 in een halven cirkel omvat, doch beheerscht deze.

Volgens berichten is de vijand \pm 600 man sterk, voor $\frac{2}{3}$ bewapend met geweren, de helft dezer vuurwapens moeten achterlaadgeweren zijn.

Indeeling van de troepen.

De brigade zal in twee colonnes marcheeren. De 1ste colonne zal bestaan uit: het halve 14de bataljon, de compagnie van het 3de bataljon en de marine-landingsdivisie, de geheele cavalerie en het detachement genietroepen van Kotta-Radja; een ambulance van 10 tandoes onder 1 officier van gezondheid volgt deze colonne.

De 2de colonne uit: alle overige troepen, waarbij eene ambulance van 30 tandoes met 3 officieren van gezondheid.

Marschorde.

Van de 1ste colonne zal de colonnecommandant de marschorde regelen.

De 2de colonne marcheert als volgt:

Voorhoede, de vaste bezetting van Edi met $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen.

Hoofdtroep, 3 compagnieën van het 6de bataljon infanterie, de batterij, $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen en de ambulance.

Achterhoede, eene compagnie van het 6de bataljon infanterie.

Te volgen wegen.

De 1ste colonne marcheert van de controleurswoning af over den weg langs Kampong Sjahbandar en den voet van de westelijke hellingen van de Boekits Kiro, Blang, Roebit, Batoe naar den Boekit Plawi.

De 2de colonne over den grooten weg naar den voet van Boekit Panas; van hier gaan de voorhoede-compagnie met $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen, de voorste compagnie van de hoofdmacht en de batterij in westelijke richting naar den Boekit Bintara Blang; de drie overige compagnieën van het 6de bataljon met $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen, de ambulance en gevechtstrein naar den Boekit Panas.

Uur van opbreken.

Beide colonnes zullen om $5\frac{1}{2}$ uur v. m. in marschcolonne gereed staan; de 1ste colonne op den weg ten zuiden van de controleurswoning, front naar het westen, het hoofd der colonne bij den naar het zuiden loopenden weg naar Kampong Sjahbandar;

de 2de colonne op den in Z. O. richting loopenden weg naar Pedawa Pontong, het hoofd der colonne bij den dwarsweg, die op 200 M. ten

zuiden van het emplacement der nieuwe versterking dezen weg ontmoet.

De 1ste colonne marcheert, zonder nader bevel, dadelijk af.

Inleiding van den aanval op 's vijands stelling sub 1 en 2.

De vijandelijke positie wordt gedurende den opmarsch der colonnes onder artillerievuur gehouden door de beide stukken van 12 cM. A. en door die van 8 cM. Veld van den Boekit Panas (1).

De stukken van 12 cM. A. vuren op Pedawa Pontong en die van de versterking op den Boekit Kemboeng.

Na aankomst op den Boekit Bintara Blang komt de bergartillerie daar in batterij en opent haar vuur op de versterkingen, op en vóór den linkervleugel van 's vijands stelling.

Het 6de bataljon marcheert met 3 compagnieën in gevechtsformatie op en wacht bij den Boekit Panas in eene gedekte stelling verdere bevelen af; $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen blijft bij dit korps en voegt zich daarbij verder eene ambulance van 10 tandoes onder 1 officier van gezondheid.

De vaste bezetting en de compagnieën van het 6de bataljon, die naar den Boekit Bintara Blang marcheeren, vormen verder de algemeene reserve. De ambulance van 20 tandoes onder 2 officieren van gezondheid wordt opgesteld in de benting Boekit Panas.

De 1ste colonne zal zich, op den Boekit Plawi aangekomen, in gevechtsformatie ontwikkelen, dadelijk oprukken in oostelijke richting tegen den Goenoeng Poetoës en de beide daar gelegen vijandelijke bentings nemen.

De cavalerie zal, van het oogenblik af dat deze colonne in gevechtsformatie voortrukt, voorwaarts van den rechtervleugel van de aanvalslinie 's vijands positiën verkennen.

Na het nemen van den Goenoeng Poetoës worden verdere bevelen afgewacht.

Algemeen plan van aanval.

Het plan is om, na het nemen van den Goenoeng Poetoës, met beide bataljons in gevechtslinie den linkervleugel van 's vijands stelling sub 2 omvattend aan te vallen en eenmaal op dien vleugel meester, den vijand in de richting van Pedawa Pontong op te dringen; de artillerie moet ten opzichte dezer beweging zooveel mogelijk in flankstellingen in batterij komen om den aanval voortdurend krachtig te kunnen blijven ondersteunen.

Na het nemen van Pedawa Pontong zal verder tegen de stellingen sub 3 en 4 opgerukt worden.

(1) Op dezen heuvel lag eene door onze troepen bezette versterking. De twee stukken van 12 cM. A. stonden bij onze benting te Edi in batterij.

Plaats van den brigadecommandant.

De brigadecommandant zal zich bij de 2de colonne en daarna bij de artillerie en algemeene reserve op den Boekit Bintara Blang bevinden.

Treinregeling.

Ieder korps neemt zijn eigen gevechtstrein mede. De algemeene trein marcheert om 9¹/₂ uur v. m. af naar het snijpunt van de wegen Pedawa Pontong en Boekit Panas, met thee en jenever voor de geheele ageerende colonne. Op dat snijpunt zullen aan den treincommandant bevelen worden gezonden, waarheen hij verder marcheren moet.

Bijzondere bepalingen.

Ieder infanterist zal voorzien zijn van 70 scherpe patronen.

Ieder geniedetachment neemt het noodige materiaal mede om een drie- of viertal smalle, doch vrij diep ingesneden riviertjes te kunnen overbruggen.

Aan ieder bataljonscommandant worden twee ordonnansen toegevoegd; ter beschikking van den brigadecommandant moeten 1 wachtmeester of korporaal en 8 cavaleristen gesteld worden.

De Brigadecommandant,

(was get.) VAN TEIJN.

Sedert eenige dagen was Pedawa Pontong door de twee 12 cM. A. beschoten en reeds bij 't aanbreken van den dag van heden openden zij opnieuw hun vuur op die stelling.

De 1ste colonne, onder commando van den Majoor DE LA PARRA, volgde den aangegeven weg tot aan Boekit Plawi, met de cavalerie als voorhoede, en kwam tegen 7 uur v. m. aldaar aan. Van hieruit verrichtte de cavalerie eene verkenning in Z. O. richting naar de versterkingen op den Goenoeng Poetoes gelegen, welke onbezet bleken te zijn. De commandant der cavalerie, de 1ste Luitenant-Adjudant baron VAN HEERDT, zond hiervan bericht aan den colonne- en brigadecommandant.

De 2de colonne, onder commando van den Majoor HALEWIJN, was intusschen bij den Boekit Panas aangekomen, terwijl 4 stukken bergartillerie stelling namen op den Boekit Bintara Blang, en 2 kanonnen van 8 cM. V. Berg op den Boekit Panas in batterij kwamen. Deze 6 stukken vormden eene batterij, welker eigenaardige samenstelling hieronder volgt.

1ste sectie, 2 kanonnen van 8 cM. V. Berg.

1 officier (1ste Luitenant W. J. GIEL),

1 fourier,

1 Europeesch sergeant,

- 1 Europeesch korporaal,
- 12 kanonniërs,
- 2 stukrijders,
- 1 officierspaard en
- 2 trekpaarden.

2de sectie, 2 kanonnen van 7 cM. A. Berg.

- 1 officier (1ste Luitenant BAERMAYER VON BARIENKHOFEN),
- 2 Europeesche sergeanten,
- 2 » korporaals,
- 12 kanonniërs,
- 15 Europeesche stukrijders of Inlandsche kanonniërs,
- 1 officierspaard,
- 2 rijpaarden,
- 9 munitie-draagpaarden en
- 6 muil dieren.

3de sectie, 2 kanonnen van 7 cM. A. Berg.

- 1 officier (2de Luitenant HOOLBOOM),
- 2 Europeesche sergeanten,
- 2 » korporaals,
- 12 » kanonniërs,
- 1 Inlandsche sergeant, dienstdoend trompetter,
- 19 stukrijders of Inlandsche kanonniërs,
- 1 officierspaard,
- 2 rijpaarden,
- 9 munitie-draagpaarden en
- 10 muil dieren.

De 1ste Luitenant GIEL marcheerde met zijn sectie naar den Boekit Panas en kwam naast de aldaar gelegen versterking op de noordelijke helling in batterij. Op deze helling was den vorigen dag een geschutsemplacement gemaakt.

In de benting, op den Boekit Panas gelegen, waren nog opgesteld 2 kanonnen van 8 cM. V. Veld en 1 mortier van 20 cM. Br.

De 1ste Luitenant GIEL ontving de opdracht om met de 2 stukken van 8 cM. V. Berg en de vuurmonden der versterking den opmarsch naar Boekit Kemboeng in te leiden en te steunen; voorts Pedawa Pontong te beschieten en den opmarsch der troepen op de linkerflank zooveel mogelijk te dekken.

Reeds te 6 uur 15 minuten v. m. werd het artillerievuur van den Boekit Panas geopend op een ten oosten van Boekit Kemboeng gelegen versterking.

Spoedig was men op 1350 M. ingeschoten en na 10 granaten naar deze versterking gezonden te hebben, schoot de sectie zich in met granaatkartetsen op een in de westelijke helling van Boekit Kemboeng gelegen loopgraaf.

Te 6 uur 40 minuten v. m. moest de artillerie van den Boekit Panas haar vuur richten op Pedawa Pontong.

Op 1850 M. werd ingeschoten en toen 17 granaten deze stelling hadden bereikt, werd te 7 uur 30 minuten v. m. het vuur op deze positie gestaakt.

Met zeer veel moeite hadden de beide andere sectiën artillerie stelling genomen op den Boekit Bintara Blang. De zeer steile en begroeide hellingen van dezen heuvel maakten het bestijgen voor de artillerie uiterst bezwarend.

Toen 't bericht was gekomen, dat de Goenoeng Poetoes reeds door den vijand verlaten was, opende de artillerie van den Boekit Bintara Blang haar vuur op de voornaamste punten in het terrein, dat straks door de 1ste colonne zou worden doorloopen. Toen dan ook de 1ste colonne te 7 uur 30 minuten v. m. in de vlakke, ten zuiden van Boekit Bintara Blang, déboucheerde, was de artillerie op de gewilde punten ingeschoten.

Nauwelijks waren eenige troepen dier colonne in de vlakke zichtbaar of uit loopgraven in de Z. W. helling van den Boekit Kemboeng brak een hevig vuur op hen los.

Thans openden de artillerie van den Boekit Panas en die van den Boekit Bintara Blang met alle kracht op deze loopgraven haar vuur. Ook de mortier van 20 cM. Br. sprak een woordje mede en zond zijne projectielen in sierlijke parabolische lijnen naar den vijand, die het te benauwd scheen te krijgen en zijn vuur staakte.

In 't geheel werden in deze 1ste stelling verschoten:

	granaten	granaatkartetsen.
Van Boekit Bintara Blang.	38	30
» » Panas { de Veldkanonnen van 8 cM. V.	—	34
» » » Bergkanonnen » 8 cM. V.	27	27
» » » mortier van 20 cM.	20	—
De kanonnen van 12 cM. A. (benting Edi).	10	41

Door dit artilleriesvuur scheen de aanval voldoende voorbereid.

Intusschen was het 8 uur 15 minuten v. m. geworden en ontving de commandant der 2de colonne de opdracht om voorwaarts te gaan tegen Boekit Kemboeng en daarna in de richting van den linkervleugel der vijandelijke stelling verband te zoeken met de 1ste colonne, die 's vijands linkervleugel in de flank moest aanvallen.

Volgen wij even de 2de colonne. De 3de compagnie van het 6de bataljon infanterie gaat in gevechtsformatie vooruit, gevolgd door $\frac{1}{2}$ sectie genietroepen, welke laatsten hindernissen opruimen en vijandelijke versterkingen slechten moest. Daarop volgt de 2de compagnie en de ambulance, die door de 1ste compagnie gedekt wordt. De 4de compagnie 6de bataljon infanterie

en de vaste bezetting van Edi vormen de algemeene reserve, welke voorloopig op Boekit Panas blijft.

Te 8 uur 35 minuten v. m. stuit de 2de colonne op een linkerzijriviertje van de Pedawa Pontong-rivier. Dit riviertje is diep ingesneden, heeft zeer steile, uiterst moeilijk te beklimmen oevers en een bovenbreedte van ongeveer 6 M. en vloeit langs den W. en N. voet van den Boekit Kemboeng.

De vijand had hier dus een prachtige terreinafscheiding vóór zijne versterkingen op Boekit Kemboeng.

Spoedig legden de genietroepen een sassak-bruggetje; op de linkerflank werd het overtrekken van dit riviertje gedekt door een sectie der 2de compagnie.

We waren der artillerie zeer dankbaar, dat zij den vijand netjes uit de vóór ons liggende versterkingen had geschoten, want hadden wij er zonder hulp der artillerie in moeten komen, dan zouden wij 't hier zwaar te verantwoorden hebben gehad. Thans kwamen wij zonder een enkelen vijand te zien in zijn benting op den Boekit Kemboeng.

Toen de 2de colonne op dezen heuvel verzameld en de benting zooveel mogelijk geslecht was, daalde zij langs de O. helling af, trok door verwaarloosde pepertuinen in oostelijke richting en kwam spoedig in verbinding met de colonne DE LA PARRA. Steeds in verbinding blijvende met deze colonne, bereikte zij, na nogmaals een hoogen heuvel, welke zwaar begroeid was met alang-alang, te zijn overgetrokken, te 10 uur 15 minuten v. m. den weg, welke van Edi naar Pedawa Pontong voert en kwam te 10 uur 30 minuten bij den missigit van Pedawa Pontong aan. Gedurende dezen marsch kwam de 2de colonne niet in gevecht, daar de vijand reeds den linkervleugel zijner stelling verlaten had.

Hoe kort deze marsch ook duurde, hij was zeer vermoeiend en dit lag zoowel aan het terrein als aan de groote hitte. De pepertuin was met greppels doorsneden en verwaarloosd, dat wil zeggen dat tusschen de dadapboomen, waartegen de peperstruik opgroeit, hooge alang-alang stond. Zooveel mogelijk werd op twee gelederen gemarcheerd, maar dikwijls moesten de manschappen ook op één gelid loopen, ten einde beter door de struiken heen te kunnen dringen. In zoo'n wildernis is een goed kompas goud waard.

Laten wij thans zien waar de colonne DE LA PARRA is gebleven.

Te ongeveer 8 uur 30 minuten v. m. rukte deze colonne in Z. O. richting voorwaarts en werd op haar rechterflank door de cavalerie gedekt.

De cavalerie verkende den Boekit Moedang Ara, benevens den Boekit Moedang Ara Poentoeng en vond een weg, waarlangs de 1ste colonne in de linkerflank van 's vijands linkervleugel kon komen. Genoemde boekits bleken onbezet en een paar, meer oostwaarts gelegen, versterkingen verlaten te zijn. Verder hare verkenning in oostelijke richting willende voortzetten, werd de cavalerie hevig beschoten uit de versterkingen van Boekit Toعالang. De versterkingen van 's vijands linkervleugel bleken meerendeels verlaten te zijn

en waar ze nog bezet waren, vluchtte de vijand toch spoedig. Na deze verkenning sloot de cavalerie bij de colonne aan en kwam deze laatste in stelling op den Boekit Toekoe Iman Moeda. Van hieruit werd het vuur geopend op den Boekit Toelang.

De commandant der artillerie ontving te 8 uur 30 minuten v. m. de order om de twee sectiën artillerie van den Boekit Bintara Blang naar Pedawa Pontong te laten gaan.

De artillerie van den Boekit Panas bleef den ganschen dag in hare eerste stelling.

Te 9 uur 20 minuten v. m. kwamen de 2 sectiën 7 cM. A. Berg, op den Boekit Panas aan en ontvingen daar de mondelinge order van den brigadecommandant om den door het 6de bataljon infanterie, bij het oprukken tegen Boekit Kemboeng, gevolgd en weg te nemen en op den Boekit Toekoe Iman Moeda tegen de omliggende versterkingen in stelling te komen.

De daarheen te volgen weg was zeer moeilijk en bood zooveel hindernissen aan, dat verscheidene paarden en muilieren in de dichtbegroeide pepertuinen omvielen of van uitputting gingen liggen.

Nu, waar de infanterie, zooals we boven zagen, zich met moeite een weg door die pepertuinen baande, kan 't ons niet verwonderen dat de bergartillerie alle krachten van manschappen en dieren moest inspannen, ten einde de nieuwe stelling te bereiken. 't Was dan ook al 11 uur 25 minuten v. m., eer de sectie HOOLBOOM in batterij kwam op 450 M. van de vijandelijke versterkingen.

De batterijcommandant was ter verkenning vooruit gereden in de richting van het infanterievuur en vond de 1ste compagnie van het 14de bataljon infanterie, onder commando van den Kapitein J. F. F. VEEREN, in vuurgevecht tegen de stelling Niboeng Toelang. Deze compagnie had stelling genomen in een pepertuin op den Boekit Toekoe Iman Moeda. Hier was nog ruimte om één sectie artillerie in batterij te brengen met de stukken achter openingen in den boschrand. Voor de andere sectie was geen plaats te vinden.

Tot 11 uur 45 minuten v. m. schoot de sectie HOOLBOOM zoo snel mogelijk; toen kwam de order het vuur te staken en met de algemeene reserve naar Pedawa Pontong te gaan. De infanterie had reeds het gevecht afgebroken.

Te ongeveer 9 $\frac{1}{2}$ uur v. m. had de commandant der cavalerie de order ontvangen om Pedawa Pontong te verkennen.

De cavalerie voldeed zoo spoedig mogelijk aan deze opdracht. In de nabijheid van den grooten weg, die van Edi naar Pedawa Pontong leidt, zaten nog eenige vijanden, die op 't zien der cavalerie dadelijk op de vlucht sloegen. Bij 't oversteken van dezen weg ontving de cavalerie hevig vuur van den Boekit Toelang, zonder daarvan eenig nadeel te lijden.

De groote, sterke benting, bij den missig van Pedawa Pontong gelegen,

was reeds door den vijand verlaten. Ook in den missigit, evenals in alle gebouwtjes en daarbij liggende loopgraven, was geen vijand meer te zien.

De 2de Luitenant POSNO kreeg nu bevel om den weg naar Edi en het daarbij gelegen blokhuis der Mata-Mata's te verkennen (1).

Ongeveer 600 M. ten N. W. van Pedawa Pontong was de brug, welke aldaar over een zijriviertje van de Pedawa Pontong-rivier gelegen is, gedeeltelijk afgebroken. Ten zuiden van deze brug lagen aan weerszijden van den weg een menigte versterkingen en loopgraven, welke reeds door den vijand waren verlaten.

Deze brug werd onder dekking van cavalerie door een detachement genie-troepen hersteld. Nadat deze werkzaamheden waren afgeloopen, werden de versterkte huizen enz. zooveel mogelijk verbrand.

Daarna keerde dit detachement cavalerie naar Pedawa Pontong terug, alwaar de geheele brigade thans rustte, behalve de 1ste compagnie 14de bataljon, die op den Iman Moeda in stelling bleef.

Uit de stelling Niboeng-Toealang werd nog al druk op de rustende troepen geschoten, zonder ons evenwel verliezen toe te brengen. Doch, toen de artillerie met wiskundige zekerheid hare projectielen naar den vijand zond, verminderde zijn vuur en zag men hem de beschoten positie ontruimen. Terwijl we als 't ware onder 't vuur des vijands een groote en noodzakelijke rust hielden, spreekt het van zelf dat een groot deel der troepen op de toegangen tot onze rustplaats in stelling stond, ten einde tegen verrassingen gevrijwaard te zijn.

Gedurende deze rust werd dan ook reeds door een peloton infanterie eene verkenning gemaakt naar de benting van den Radja van Edi, welke ten N. O. van Pedawa Pontong op den rechteroever der rivier van dien naam gelegen is. Deze benting bleek onbezet te zijn.

Na de rust zou de stelling Niboeng-Toealang en de benting op den Boekit Mata-Ajer worden aangevallen. Daarom werd de artillerie te ongeveer 12 uur 30 min. n. m. uitgenoodigd stelling te nemen bij den weg ten zuiden van Pedawa Pontong en den aanval op Niboeng Toealang krachtig voor te bereiden.

Nauwelijks was de artillerie \pm 100 pas ten zuiden van Pedawa Pontong in batterij gekomen, of de vijand begon opnieuw hevig te vuren. Dank zij 't slechte schieten des vijands, kreeg de artillerie in deze positie slechts één gewonde, door een matten kogel. Jammer dat zij hier in de noodzakelijkheid verkeerde haar vuur te versnipperen. De linkersectie nam Boekit Niboeng onder vuur, terwijl de rechter den Boekit Toealang beschoot. Dit had tengevolge dat het vijandelijk vuur niet zoo spoedig tot zwijgen werd gebracht als anders 't geval zoude geweest zijn. Doch wat anders te

(1) Mata-Mata beteekent spion, verklikker.

De Mata-Mata's vormen de Inlandsche politie, die te Edi met het Beaumont-geweer bewapend is en onder de bevelen van het civiel bestuur staat.

doen, als men met slechts vier stukken tegenover twee goed bezette domineerende punten staat op \pm 400 M.? 't Is weer het oude deuntje: terrein en omstandigheden. Gelukkig waren die hier van dien aard, dat de artillerie rustig kon doorvuren, totdat de infanterie vlak bij de vijandelijke stellingen was en dat toen reeds 's vijands vuur tot zwijgen was gebracht.

Tegen deze stelling verschoot de artillerie 35 granaten en 37 granaatkartetsen.

Te 12 uur 35 minuten n. m. werden voor de overige troepen ongeveer de volgende bevelen uitgevaardigd:

1°. De colonne HALEWIJN gaat \pm 500 M. langs den weg naar Pedawa Besar, totdat zij N. N. O. van de benting Niboeng gekomen is. Daarna gaat de colonne in zuidelijke richting en valt de benting Niboeng aan.

2°. De colonne DE LA PARRA zal te gelijker tijd rechts van het 6de bataljon infanterie tegen Boekit Toelang ten aanval oprukken.

3°. De algemeene reserve, een detachement genietroepen en de cavalerie blijven voorloopig te Pedawa Pontong.

4°. De hoofdambulance blijft onder bescherming van een compagnie van het 6de bataljon infanterie te Pedawa Pontong.

5°. De brigadecommandant bevindt zich te Pedawa Pontong.

't Was ongeveer kwart voor eenen, toen de beide colonnes ten aanval oprukten. Wederom hadden zij een zeer begroeid terrein te doorloopen, terwijl op de hellingen der Boekits Niboeng en Toelang verwaarloosde pepertuinen lagen, die de beklimming zeer bemoeilijkten.

Reeds om 1 uur n. m. waren de bentings op den Niboeng en den Toelang bijna gelijktijdig genomen. Voordat de stormtroepen de versterkingen bereikt hadden, werden ze door den vijand verlaten, wien we eenige salvo's nazonden. Op genoemde heuveltoppen namen beide colonnes stelling; daarna werden de versterkingen door de inmiddels aangekomen genietroepen geslecht. Tijdens den aanval was de vijand uit de geheele stelling teruggetrokken naar Boekit Roeng, welke Z. Z. W. van Boekit Toelang ligt. De 2de compagnie van het 3de bataljon infanterie vervolgde echter den vijand met zooveel élan, dat hij naar zijn laatste stelling, den Boekit Mata Ajer vluchtte. Deze compagnie nam nu stelling op den Boekit Roeng. In de benting Niboeng liet de vijand één doode, in de benting Toelang twee dooden achter.

De brigadecommandant ging nu met zijn staf, onder dekking der cavalerie, naar Boekit Toelang. Hier aangekomen, werd de cavalerie verzocht zich ter beschikking te stellen van den Majoor HALEWIJN.

Te 1 uur 15 minuten n. m. rukt de artillerie op naar Boekit Toelang en komt daarna in stelling op den Boekit Roeng. Van hieruit werd de voorgenomen aanval op Boekit Mata Ajer voorbereid.

't Was wederom een moeilijk terrein voor de artillerie. De manschappen waren uiterst vermoeid en hielden zich met moeite staande. Eindelijk hadden

beide sectiën zich op den Boekit Roeng gewerkt en openden tegen 2 uur n. m. het vuur op den Boekit Mata Ajer.

Aanvankelijk was een verdeeling van 't artillerievuur dringend noodig op versterkingen, die 675 en 450 M. van deze positie gelegen waren. Zoodra de omstandigheden zulks gedoogden, werd het vuur der batterij geconcentreerd op die versterking, waaruit het meest geschoten werd. Na ongeveer een half uur geschoten te hebben, dreigde de munitievoorraad uitgeput te geraken. Daarom werd nu zeer langzaam gevraagd. De meest vermoeide bedieningsmanschappen konden nu wat uitrusten.

Op deze stelling zijn verschoten: 37 granaten en 41 granaatkartetsen.

Terwijl de artillerie bezig was der infanterie den weg tot den Boekit Mata Ajer te banen, werden bevelen voor den aanval op 's vijands laatste versterking gegeven.

De 2de colonne met de cavalerie op haar linkerflank zou de noordzijde, de 1ste colonne de westzijde van den Boekit Mata Ajer aanvallen.

't Was ongeveer 2 uur 30 minuten n. m., toen beide colonnes ten aanval vooruitgingen. De cavalerie dekte den linkervleugel en werd flink beschoten, waarom meer in zuidelijke richting werd voortgereden. Het doortrekken van een kali met zeer steile, hooge oevers en modderigen bodem veroorzaakte veel oponthoud. De paarden werden los over de kali gedreven en aan de andere zijde er van weder gevangen, waartoe afgezeten ruiters aan die zijde waren opgesteld.

De infanterie ging intusschen voorwaarts. Tegen 3 uur 30 minuten n. m. was de Boekit Mata Ajer door het 14de bataljon genomen en te 3 uur 40 minuten n. m. bereikte ook het 6de bataljon diens top.

Voordat de infanterie deze sterke, bijna ongenaakbare benting bereikte, was de vijand reeds verdwenen en gaf hiermede zijn laatste versterking prijs.

De cavalerie kwam tegen 4 uur n. m. op den Boekit Mata Ajer aan. Zij had zich door bijna onbegaanbaar terrein een weg moeten banen, waardoor haar marsch uitermate vertraagd was.

Alzoo waren de sterke stellingen van Pedawa Pontong in onze handen gevallen. Dat zulks gepaard ging met een verlies van een doode, den Amb. fuselier Tajalani, N°. 16632, en slechts 4 gewonden, bewijst voldoende hoezeer de tegenstand gebroken was door 't artillerievuur, toen de infanterie ten aanval oprukte. De geringe tegenstand, welken de infanterie dezen dag ondervond, mogen we gerust grootendeels op rekening der artillerie stellen. Niet alleen dat dit wapen op meesterlijke wijze werd aangevoerd, in elke stelling werd ook de *noodige* tijd tot voorbereiding gegund. Wij wenschen op dit laatste vooral nadruk te leggen, omdat we zoo menigmaal bij manoeuvres in Nederland hoorden klagen over te *weinig* tijd tot voorbereiding door artillerievuur. Nu, bij die vredesoefeningen kan 't dan ook soms gemakkelijk zenuwachtig toegaan. Dat zal ook wel de reden zijn, waarom men de artillerie dikwijls niet tot haar recht laat komen. De beste

artillerie verliest toch veel in waarde, indien men haar niet den noodigen tijd tot voorbereiding laat.

Is eenmaal artillerie aan eene colonne toegevoegd, dan *rekent* de infanterie ook op eene krachtige medewerking van dat wapen en gaat zij onder het bulderen van 't geschut vol vertrouwen de beslissing te gemoet. Dien steun *kan* de artillerie verleenen, indien zij niet als 't ware van de eene stelling naar de andere gejaagd wordt, zonder in hare voorgaande nauwelijks te zijn ingeschoten.

In de werkelijkheid is aan de slechte voorbereiding door artillerievuur vooral dit treurige nadeel verbonden, dat de beslissing of niet, of alleen ten koste van zware verliezen wordt verkregen. Een der treurigste voorbeelden — om bij onze Indische krijgsgeschiedenis te blijven — voor het zeer onoordeelkundig toepassen van artillerievuur, is zeker wel gegeven bij de bestormingen van Batoe Iliq op den 15den en 22sten Juli en op den 1sten Augustus 1880. Op den 15den en 22sten Juli werden slechts enkele schoten op de versterking Batoe Iliq gedaan, die men met evenveel succes achterwege had kunnen laten; daarbij werden de mineurs en sappeurs gebezigd om *munitiekistjes* aan te dragen, in plaats van *hindernissen* op te ruimen!

Op den 1sten Augustus werd Batoe Iliq wel krachtiger door de artillerie onder vuur genomen — o. a. werden 62 granaten uit een 12 cM. A. verschoten — maar toch nog onvoldoende. Ook thans werden de stormtroepen met groot verlies teruggeslagen. Den volgenden dag opende de 12 cM. A. opnieuw haar vuur en met 76 granaten legde zij nu de noorderface open. Hier eindigde men dus met datgene, waarmede men had moeten beginnen (1)! In zulke gevallen heeft een bevelhebber, volgens onze bescheiden meening, heel wat op zijn geweten. Waar 't moet, mag men groote verliezen niet vreezen; maar dat elk commandant zich wachte zijn troep *onnoodig* aan verliezen bloot te stellen! Dit laatste gebeurt bijna altijd, wanneer met een dwaze, zenuwachtige gejaagdheid wordt gemanoeuvreed en de artillerie niet voldoende heeft gesproken. Hoe bedaarder wordt geageerd, hoe beter men den troep in de hand houdt. Bij vredesoefeningen mogen de verschillende evolutiën met een verbazende — dikwijls ook bedenkelijke — snelheid van stapel loopen, in de werkelijkheid gaat dat niet zoo. Dáár is 't: »als ge u haast, haast u dan langzaam,» want anders komt er weinig van te recht. Maar, stop even! We zijn er waarachtig zelf van door. 't Is ook zoo'n aantrekkelijk onderwerp: 't gebruik der artillerie te velde. We wilden alleen maar constateeren, dat de artillerie dezen dag overal met veel beleid werd aangewend en ze in de gelegenheid was tegen de meeste stellingen hare kracht te ontwikkelen.

Te 4 uur 30 minuten n. m. nam de brigade den terugmarsch aan en was te 5 uur 20 minuten n. m. te Pedawa Pontong.

(1) *Atjeh-oorlog*, E. B. KIELSTRA, IIIde deel, blad. 481 en volg.

Na alhier nog 40 minuten gerust te hebben, marcheerden de troepen naar Edi terug, alwaar zij te 7 uur n. m. aankwamen en met uitbundig gejuich door de achtergeblevenen werden ontvangen. Bij 't verlaten van Pedawa Pontong werd de missigiet met alle omliggende gebouwen in brand gestoken. Achter ons ziende, ontplooidde zich een karakteristiek tafereel aan ons oog: een lange, zwarte colonne in de schemering met een vuurpoel tot achtergrond. Een schilder zou er van watertanden!

De 22ste Juni was een rustdag. Voordat de zon ter kimme neeg, had eerst nog een groote plechtigheid plaats. Den vorigen dag toch was de Amb. fuselier Talajani, N°. 16630, gesneuveld. Zijn stoffelijk overschot werd 's avonds te 5 uren aan den schoot der aarde toevertrouwd. Het geheele korps officieren, met den Generaal-Majoor VAN TEIJN aan 't hoofd, was hierbij tegenwoordig. Honderden soldaten stonden in groepjes langs den weg en brachten in eerbiedige houding nog een laatsten groet aan hun afgestorven makker.

Terwijl deze schitterende stoet, met de muziek voorop, het kerkhof naderde, werd nog een fuselier begraven op een ander plekje gronds en op geheel andere wijze. Slechts eenige koelies toch droegen hem naar zijn graf. Geen vriend, geen belangstellende, die aan zijn groeve een woord van waardeering sprak. Alleen een dokter was er bij tegenwoordig om toe te zien, dat de begrafenis uit een hygiënisch oogpunt beschouwd, naar behooren geschiedde. Waarom die schrille tegenstelling?

Wat zullen we zeggen? De een was gesneuveld op 't veld van eer en de ander overleden aan *febris intermittens cholericus*, in één voor die lijders bestemde loods.

»Hieruit volgt,» zei iemand, die meende zelfs op den doodenakker gevolgtrekkingen te moeten maken, »dat men veel beter af is op 't veld van eer te sneuvelen dan aan de een of andere besmettelijke ziekte te sterven.» Naar onze meening heeft die opmerker volmaakt gelijk.

P. GLERUM,
1ste Luit. der Infanterie.

(Slot volgt.)

Brieven uit Deutschland.

Berlijn, . . . Januari 1894.

Amice!

Ik stel mij voor, je in de volgende bladzijden het een en ander mede te deelen omtrent een paar militaire zaken, die tijdens mijn verblijf te Berlijn mijne aandacht trokken.

Maar bedenk vooral, dat ik niet zit te pennen voor de Verslagen, Rapporten en Memoriën, maar alles uit herinneringen neerschrijf. Het notitieboekje, waarin ik, »gelijk een nijvere bie, die stâeg komt honigh zoeken», verschillende punten opgeschreven heb, moet ge er bij denken. Ik heb het niet. Mocht ge dus later eens ontdekken, dat ik mij met een enkel cijfer of getal vergist heb, zeg dan met ons onvolprezen Velddienst-Voorschrift: »deze cijfers moeten evenwel slechts als algemeene gegevens worden beschouwd», en roep dan niet sarcastisch als Shakespeare uit: »The Devil can cite Scripture for his purpose.» Denk ook vooral niet, dat ge eene geleerde (of quasi-geleerde), vergelijkende studie over opvoedingsstelsels krijgt, of dat ik je zal »doorzagen» over de voor- en nadeelen van de eene of andere formatie, of over velddienst enz. Neen, een licht militair praatje, anders niet; ge zijt dus vooruit gewaarschuwd.

Ik zal dan beginnen met je te vertellen, wat ik van kazernes zag.

De Pruisische Minister van Oorlog had mij in overweging gegeven, de kazerne te bezichtigen van het 4de Garde-Regiment zu Fuss, in de Rathenowerstrasse, omdat deze de nieuwste was en aan de hoogste eischen der hygiëne voldeed. Natuurlijk nam ik het aanbod met vreugde aan.

Den volgenden dag ging ik naar het »Obercommando» van het Gardekorps, in de Charlottenstrasse, om bij den commandant mijne opwachting te maken en te informeeren, wanneer hij mij in de gelegenheid wilde stellen de kazerne van bovengenoemd regiment te bezichtigen.

Mijn bezoek werd bepaald op den volgenden dag.

Buiten gekomen, zag ik dat de schildwacht, die voor de poort stond, voorzien was van een bijzonder practisch schoeisel. Hij droeg nl. wegens de

kou, een paar groote, dikke vilten schoenen, die met een gesp op de wreef gesloten werden. Ik vond die schoenen bij uitnemendheid practisch, want, als er op den duur, bij strenge vorst, iets ondraaglijk koud wordt, dan zijn het zeker de voeten. Gaat de man nu met een paar warme voeten, met zijn schoeisel aan, in die vilten pantoffels, dan heeft hij ten minste kans een geruimen tijd vrij van koude voeten te blijven.

Den volgenden dag was het verbazend koud; 22° RÉAUMUR beneden nul (ge weet, dat in Duitschland altijd met RÉAUMUR-graden gerekend wordt). Met schako op en sjerp om ging ik naar de kazerne en was daar precies 11 uur. Waarom ik met schako en sjerp ging en niet eenvoudig met pet? Wel, omdat de Duitsche officier altijd zijn helm draagt, als hij beleefdheidsbezoeken gaat afleggen, zijn opwachting gaat maken enz. (Het gaan naar de kerk geschiedt èn door officier èn door mindere met helm op.) Onze oranje sjerp kwam mij als Nederlandsch officier ook gepast voor.

De luitenant-regimentsadjutant, die mij ontving, heette mij welkom namens zijnen »Oberst," die door eene lichte ongesteldheid een paar dagen zijne woning moest houden. Na voorgesteld te zijn aan den kapitein, die mij de kazerne zou laten zien, togen wij samen op marsch. Mijn geleider begon mij te zeggen, dat het regiment vroeger in Spandau lag en eerst sedert Augustus 1893 zijne nieuwe kazerne in Berlijn had betrokken.

Deze is eene aaneenschakeling van kleinere gebouwen en meer dan 900 M. lang. Hierachter zijn (ongeveer over de geheele lengte) de exercitiepleinen. Wij gingen het eerst naar de exercitieloods (»Exerzirgebäude"), die zoo wat tweemaal zoo groot was als die van onze Koninklijke Militaire Academie. Het was hierin een leven als een oordeel door de commando's voor een groot getal klassen recruten, die geoefend werden, natuurlijk in hun korte jas (»Waffenrock"), die de uitruk-tenue is. Je weet niet wat een guur gezicht dat is, met zoo'n immense kou die lui te zien zonder overjas. Ik wilde, dat je dat exerceeren gezien hadt: 't was net alsof de kerels er zelf plezier in hadden. Het viel mij op, hoe goed en stevig gebouwd die Duitsche jongens zijn; esthetisch schoon is hun gezicht niet; echte »flat-faced" Germanen, velen met uitstekende jukbeenderen en peenhaar, maar vierkante kerels waren ze. Een vreemd gezicht is het, iemand met een bril op in het gelid te zien staan. Voor een dergelijk gebrek vrijstelling van dienst te geven, zou, in verband met de groote legersterkte, ondoenlijk zijn. Men zeide mij zelfs, dat buiten Berlijn nog tal van andere, in het oog springende lichaamsgebreken geen aanleiding tot vrijstelling zijn.

Na het bezoek aan de exercitieloods gingen wij naar den stal, een ruim gebouw, waar de paarden staan van de hoofdofficieren, compagniescommandanten, regimentsadjutant en bataljonsadjutanten (welke laatsten in tijd van vrede ook bereden zijn). Met mijne gebrekkige kennis in deze, kan ik van de brave dieren niet anders mededeelen dan dat ze er gewoon, goed uitzagen; trouwens, men komt ook niet bij een garderegiment, als men niet

te beschikken heeft over eene portemonnaie van zekere capaciteit, zoodat het zien van goede paarden bij zulk een regiment niets bijzonders is.

Vlak tegenover den stal bevond zich het gebouw, waarin de voertuigen van het regiment bewaard worden; deze zijn per bataljon: 1 ziekenkar (»Medicinwagen»), 4 compagniespatrooncaissons, 1 »Packwagen» en 2 »Marketenderwagen».

Mijn geleider proponeerde mij toen het logies van een der compagnieën te gaan zien en koos daartoe zijne eigene.

Elke compagnie heeft een afzonderlijk gebouw, met kamers voor 10 à 18 personen (afhange van de grootte), waaronder de »Korporalschaftsführer», d. i. een »Unteroffizier», die verantwoordelijk is voor de orde. Voor hem is een hoek, door een houten beschot met een deur, afgezonderd. In deze kamers wordt, behalve geslapen, ook gepoetst en gewoond, doch niet gegeten. Elk soldaat heeft, behalve zijn nachtleger, een houten stoel en een $\pm 1,8$ M. hooge en $\pm 0,75$ M. breede kast, waarin hij zijne uitrusting ophangt en opbergt en die door hem kan worden gesloten. Een groote tafel stond ook in de kamer. Toen wij binnen kwamen, gingen de manschappen, evenals dit bij ons gebeurt, bij hun bed staan en kwamen daarna beurt om beurt in eenen snellen pas voor, om hunnen chef te melden, voor welken dienst zij dien dag individueel gecommandeerd waren.

In het compagniesgebouw bevonden zich, behalve de soldatenkamers, ook nog een vertrek, dat »Flickstube» heette en waar een paar werklieden reparatiën aan uitrusting en kleding verrichtten, en een kamer waar de »Sergeanten» logeerden, evenals onze onderofficierskamers versierd met photo's, prenten enz. Het verschil tusschen »Unteroffiziere» en »Sergeanten» is, dat de »Sergeanten» de oudste »Unteroffiziere» zijn en op hun kraag, behalve het galon, nog een knoop als distinctief dragen.

Boven bevond zich een droogzolder, tevens dienende tot berging van verschillende zaken en verder een zeer ruime rustkamer, waar, zooals je bekend zal zijn, voor elk grenadier eene complete uitrusting gereed ligt, die hem bij mobilisatie uitgereikt wordt. Ik sprak van »grenadiers» en wel omdat het 1ste en 2de bataljon grenadiers zijn en het 3de bataljon fuseliers.

De grenadiers hebben wit, de fuseliers zwart ledergoed; bij mobilisatie wordt echter het witte ledergoed ook zwart gemaakt. De sabelkwast, die niet aan de greep van het »Seitengewehr», maar aan den lederen drager bevestigd wordt, heeft voor elke compagnie van het regiment eene afzonderlijke kleurencombinatie. Het koord, ook voor de officieren, is niet, zooals bij ons rond en hinderlijk, als men het om den pols zou willen slaan, maar plat en $\pm 1\frac{1}{2}$ cM. breed. De »Helmbusch», die voor de grenadierbataljons van witte, en voor het fuselierbataljon van zwarte paardeharen is, is voor de »Spielleute», d. z. muzikanten, tamboers en hoornblazers, van roodgeverfde. Deze »Helmbusch» wordt, in groot tenue, door middel van eenen koker

op de punt van den helm geplaatst en, afhangende, omgeeft hij dezen op buitengewoon sierlijke wijze.

Deze helm zal waarschijnlijk echter ook zijn langsten tijd gehad hebben. De Majoor KEIM o. a. is, zooals ge uit zijne brochure hebt kunnen lezen, dit »meubel» niet zeer welgezend en zegt er zelfs van, dat het de gedachten belemmert. Wat zou Z.H.Ed.Gestr. dan wel zeggen van de gedachten, die voortkomen uit het hoofd, gedekt door eene Nederlandsche schako! Ik zag in eene der Berlijnsche straten een officier der jagers, die die eigenaardige schako met voor- en achterklep op had. Zij was iets lager dan de onze, terwijl de kleppen meer naar omlaag hingen. Tot mijn verwondering stond dat hoofddeksel heel netjes; ge herinnert u wel, welk eene algemeene gil van ontzetting opging, toen een paar jaar geleden bij ons de uniformverandering in de pen was en men vernam dat die soort schako ingevoerd zou worden.

Na het bezoek aan de rustkamer daalden wij den trap af en gingen door den corridor, die behangen was met afbeeldingen van leger- en marine-distinctieven, afschriften van keizerlijke toespraken, speciale orders van bataljons- en compagniescommandant, enz., naar buiten.

Ik vergat je nog te zeggen, dat de kapitein een zijner grenadiers gelast had, zich voor mij in »feldmarschmässige» tenue te kleeden. Van dezen sinjeur frappeerde mij alleen, dat hij boven op zijn mantel, die hoefijzer-vormig over zijnen ransel bevestigd was, nog een gedeelte van eene schuiltent droeg. Door samenvoeging van eenige zulke gedeelten kan men eene schuiltent voor een willekeurig (niet te groot) aantal manschappen verkrijgen.

De kapitein ging mij nu brengen naar het »Wirtschaftsgebäude» van zijn bataljon. Dit is ook weder een afzonderlijk gebouw, waarin zich beneden het reinigingsvertrek bevindt, een ruim lokaal, ingericht voor douchebaden, dat op vaste dagen voor de compagnieën ter beschikking is. 's Winters baden de manschappen eens per week (natuurlijk stroomt er dan verwarmd water uit de sproeiers); 's zomers elken dag. Behalve deze gelegenheid tot baden, moeten zij, die behept zijn met het onwelriekende voetgebrek, nog extra voetbaden nemen. Beneden in het gebouw bevindt zich ook nog eene ruimte, waar de aardappelen geschild worden; dit geschiedt niet, zooals bij ons door de manschappen zelf, maar door werkvrouwen.

Een trap op, en we waren op de verdieping, waar voor den inwendigen mensch gezorgd wordt; keuken, onderofficiers-eetzaal, manschappen-eetzaal en eene soort cantine loopen in elkaar. Er werd juist door eene compagnie gegeten; toen we binnenkwamen, stonden de manschappen op en kwam de dienstdoende onderofficier zich bij den kapitein melden, die daarop den soldaten een wenk gaf, weer te gaan zitten. Mijn geleider, die bij zijn bataljon belast was met het toezicht op de voeding en dus het eten moest proeven, noodigde mij uit, evenals hij, iets van de verschillende gereedstaande spijzen

te nemen. De kapitein noteerde zijn bevinden in een daartoe bestemd register. De manschappen aten dien dag groote grutten met pruimen, hetgeen gezamenlijk gekookt was met »Pökelfleisch." Het was delicioes; werkelijk waar — er mankeerde niets aan. Van het vleesch kregen de soldaten slechts ééne flinke portie, doch voor de grutten met pruimen konden zij zoo dikwijls terugkomen, als ze trek hadden, totdat de voorraad uitgeput was. Ze stonden dan van tafel op en gingen met hunne porceleinen kom (het midden houdende tusschen een drink- en een waschkom) naar den kok en kregen eene nieuwe portie.

De »Unteroffizier" en soldaat krijgen, behalve hun middageten, nog »Abendkost," 2 maal per dag koffie en $1\frac{1}{2}$ Pfund brood (d. i. 0,75 KG.). Het traktement wordt om de 10 dagen uitbetaald en bedraagt voor den soldaat 10,50 Mark, voor den »Gefreite" 12 Mark en voor den »Unteroffizier" 25,50 Mark 's maands. Daarvan gaan per dag 13 Pfennige af, »zur Menage" (verschillende kleinigheden).

Ge ziet, dat het verschil in traktement tusschen den »Gefreite" en den »Gemeiner" zeer gering is. »Gefreiten" zijn de beste soldaten en worden op voordracht van den compagniescommandant door den regimentscommandant — in hun 2de dienstjaar — aangesteld. Zij zijn dus minstens een vol jaar soldaat, heusch soldaat! Aan zulk kader kan men nog wat hebben! Er zijn er 15 per compagnie.

Het fornuis, dat in de keuken stond, was, evenals onze kookinrichtingen uit de fabriek van SENKING te Hildesheim, doch van een nieuwer stelsel: er was nl. slechts één vuur, waarvan de warmte — naarmate van de behoefte — onder een of meer potten kon geleid worden. De groote zindelijkheid in de keuken en de eetkamers viel mij op en men kon zien, dat hieraan de grootst mogelijke zorg besteed werd. Van groot belang voor de zindelijkheid vond ik, dat het eten niet eerst, zooals bij ons, in vieze gamelles gebracht, maar zoo uit den pot in de kommen geschept wordt. Want ge zult toch met mij eens zijn, dat onze manier minder smakelijk is: het holle deksel — waarop het vleesch of spek — wordt eventjes op den vuilen keukenvloer gelegd en moet straks de hoeveelheid aardappelen van de inmiddels volgeschapte »kemil" — zooals de kok zegt — in elkaar persen. En als ge dan bodem en randen van zoo'n gamelle van te voren eens bij het licht beschouwt, dan zult ge, behalve de smerige strepen van de vette, overvette vaatdoek, ook nog in verschillende hoeken mopjes eten van gisteren of 's morgens aantreffen; — met het bloote oog, hoor, zonder vergrootglas. In het buffet der aangrenzende cantine hingen de traditioneele Deutsche worsten; voor \pm 6 cent — een »Groschen" — zag ik een soldaat eene portie eten koopen en ik moest onwillekeurig lachen, als ik er aan dacht dat onze jeugdige Germaan dien berg ook nog naar binnen ging werken. Het is over het algemeen ontzettend, wat de Duitschers, van alle rangen en standen, kunnen eten en op alle uren van den dag.

Inmiddels was het 1 uur geworden en de kapitein proponeerde mij, in het casino iets te gaan gebruiken. Het casino, dat uitsluitend bestemd is voor de officieren van het regiment, is, uit den aard der zaak, het sierlijkste der verschillende gebouwen.

Zeven of acht trappen, bedekt met een smyrnaschen looper, brachten ons, na eene tochtdeur opengeduwde te hebben, in een ruime »hall." In de kleedkamer hingen wij onze mantels en hoofddeksels op en bezichtigden toen de leeskamer, rijk voorzien van couranten, illustraties enz. Om de chène-sculpté tafel waren gemakkelijke fauteuils en stoelen geplaatst, terwijl in den hoek eene uitstekende pianino stond. Op den parketvloer — in Duitschland algemeen in gebruik — lag een dik karpel, dat met de zware gordijnen aan dit zaaltje een bijzonder »snuggy" aanzien gaf. Hieraan grensde de biljartkamer, door welke wij in de groote eetzaal kwamen. Deze laatste zag er op dat oogenblik niet gezellig uit, daar zij schoongemaakt werd. Eene mooie, groote gaskroon van fer-forgé trok door hare schoone lijnen en verhoudingen mijne aandacht. Naast de groote eetzaal bevond zich eene kleinere eetkamer, »Frühstückstube" genaamd, waar de heeren op alle uren van den dag het een en ander gebruiken kunnen. Dit vertrek zag er, evenals de leeskamer, uiterst gezellig uit. De wanden waren versierd met een paar schilderijen, eenige portretten van vroegere »hervorragende" regimentscommandanten en eene in sierlijke lijst gevatte naamlijst van officieren van het regiment, die in den Fransch-Duitschen oorlog gesneuveld waren. Op deze étage bevond zich ten slotte nog een allekeurige cabinet de toilette, volgens de nieuwste eischen der hygiëne ingericht.

Zoo waren wij weer in de »Frühstückstube" teruggekeerd en mijn minzame geleider bestelde voor ons het een en ander. Een »Bursche" bracht het na eenigen tijd binnen.

Van »Bursche" sprekende, dien ik je te zeggen, dat die der bereden officieren vrij van alle diensten zijn. Die der onbereden luitenants zijn vrij van wacht, terwijl het geheel aan de compagniescommandanten overgelaten wordt, hen van andere diensten meer of minder vrij te geven. Ik vind dat vrij wat beter ingepikt dan bij ons, waar de oppasser van een ongetrouwden kapitein van alles, en die van een getrouwden luitenant zoowat van geen enkelen dienst vrij is. De oppassers der bereden officieren krijgen maandelijks 7 Mark en die van de overigen 5 Mark extra-geld.

Inmiddels waren er een tiental officieren van verschillende rangen binnengekomen om iets te gebruiken. Zij waren allen in hun »Ueberrock" — d. i. wat wij »Interimsrock" noemen — de lange jas met 2 niet-evenwijdige rijen knopen. Het garderegiment heeft voor dienst den »Waffenrock" — een jas, ongeveer van ons model, doch met eene rij platte, effen knopen — met rooden kraag, waarop aan weerszijden de garde-lissen in goud geborduurd zijn. Met deze jas gaan zij dus velddienst doen, schijfschieten, op

manoeuvre enz. Voor kleine diensten en buiten dienst is hun geoorloofd den »Ueberrock" te dragen. Op den rooden kraag van dezen is geen borduursel. Het distinctief bij de officieren is niet op den kraag, maar op de »Achselstücke" geplaatst en bestaat uit afgeknot-vierzijdige-pyramidevormige (wat eene definitie!) zonnnetjes met stralen.

De heeren vonden echter mijn distinctief op den kraag veel doelmatiger, daar het zoo goed zichtbaar is. Ook vonden zij de sterren op de burnou zeer practisch, maar begrepen niet, waarom deze ook niet van metaal, doch geborduurd, moesten zijn. Ik prefereer ons distinctief ook boven het hunne. Men benijdde mij zeer aan mijnen kraag de afronding aan de voorzijde; hunne kragen missen deze bergplaats voor de adamsappel.

Het was plezierig om te zien, hoe goed de heeren, van 2de luitenant tot majoor toe, gekleed waren. Het goed zat zoo netjes aan het lichaam, ook bij hen die van hunnen dienst terugkeerden en volstrekt geen nieuwe jas droegen.

Er heerschte onder de officieren, die toch van zeer uiteenlopende leeftijden en rangen waren, een allerjoviaalste, door en door beschaafde toon. Trouwens, dit laatste had ik wel verwacht, daar bij de garde de »crème" van het Deutsche officierskorps dient, niet alleen wat geld, maar ook wat namen betreft. Dat het echter zoo ongekunsteld vroolijk toeging, had ik niet gedacht en stemde mij plezierig. Mijn gastheer, die dit aan mij zag, zeide dan ook zachtjes tot mij: »Sie sehen, wie gemüthlich wir mit einander verkehren."

Ons discours over promotie en traktement deed mij zien, dat deze zaken bij hen en bij ons vrij veel overeenkomst vertoonden. Echter is een deel der Deutsche officieren, wat het geldelijke betreft, in gunstiger conditiën dan wij, daar het verplicht in de kazerne wonen voor een paar ongetrouwden bestaat; ook is de uniform van de linie-infanterieregimenten goedkooper in het dragen dan de onze, die door haar goud, hare biezen, die aan den kraag steeds vernieuwd moeten worden, er al spoedig onsmakelijk uitziet; verder hebben zij eene goedkoopere tafel in hun casino en bezitten geen (of zoo goed als geen) burgerkleeding. Dit laatste heeft als onmiddellijk gevolg, dat zij aan hunne uniform meer zorg (en meer geld) besteden, hetgeen aan het uiterlijk voorkomen bijzonder ten goede komt.

Ge hadt zeker reeds in de couranten gelezen, dat eene grijze overjas voor de officieren ingevoerd wordt. Dat kleedingstuk, van eene blauw-grijze, levendige kleur, staat zeer netjes. Men heeft deze kleur gekozen, daar proeven hebben uitgewezen, dat zij op betrekkelijk kleine afstanden minder zichtbaar is dan donkere kleuren, die zich altijd tegen den achtergrond blijven afteekenen. De Keizer — dien ik op Nieuwjaarsmorgen van zijn paleis naar het »Zeughaus" (een reusachtig militair nationaal-historisch museum) zag gaan om daar, in tegenwoordigheid van alle officieren te Berlijn, de »grosse Parole" uit te geven — en bovendien een groot aantal

officiëren droegen die jas reeds. In den Duitschen officiersmantel is geen sabelgat, terwijl de zilver-met-zwarte sjerp over en niet onder de jas gedragen wordt. De taille er in wordt verkregen door eenen korten ruggeband aan de buitenzijden. Wat mij aan dezen mantel bijzonder bevalt, is dat hij kort is — hij reikt tot iets beneden de knie. Waarom onze overjas zoo lang is, heb ik nooit begrepen; zij staat pastoorachtig en is bovendien hinderlijk bij het loopen, als er een beetje wind staat. Behalve de gewone overjas is het den Duitschen officieren ook toegestaan eenen pelerinemantel — zoo'n zg. »Havelock», met lange pelerine — buiten dienst te dragen. Ook is het dragen van pelsjassen en pelskragen geoorloofd. Ja, amice, wanneer men wil, dat de uniform naar behooren gedragen wordt, moet zij — zonder de practische eischen uit het oog te verliezen — ook zoo zijn, dat de dragers er zelf plezier in hebben.

Maar ik heb je nog een paar zaken betreffende het casino te vertellen.

De regimentsadjutant, die naast mij zat, vroeg of hij het genoeg mocht hebben mij en de 4 of 5 overgeblevenen een warme bowl te bereiden. Met gejubel werd dit aanbod aangenomen. Ik moest nu naar de benedenverdieping, om te zien, waar deze godendrank bereid werd. Wij gingen eene trap af en kwamen in den wijnkelder: keurig en keurig was deze ingericht en — wat nog meer waard was — uitstekend voorzien. In deze ruimte was een gedeelte afgezonderd en in oud-Duitschen stijl ingericht tot proefkamertje. Hierna kwamen wij door een vertrek, dat uitsluitend diende tot berging van eetservies en glaswerk, in de ruime keuken, waar onze regimentsadjutant, geholpen door eene der kokinnen, zijne bowl »draaide» en deze op het vuur de vereischte temperatuur deed verkrijgen. De keuken was door een lift voor de spijzen, het servies en de dranken met de groote eetzaal verbonden en, ook wat de fornuizen en overige kookinrichtingen betrof, volgens de nieuwste eischen des tijds ingericht.

Spoedig, nadat wij boven weer op onze vorige plaatsen waren gezeten, werd de dampende, geurige bowl in eene terrine van behoorlijke afmetingen binnengebracht. Nadat de glazen boven den wasem even verwarmd en daarna gevuld waren, vlotte het discours weer vroolijk als te voren.

Soms braken moeilijke oogenblikken voor mij aan, o. a. toen men mij vroeg naar de sterkte van eene Nederlandsche compagnie infanterie, op dat moment. (De compagnie van mijn gastheer telde toen \pm 150 man!) Ik herinnerde mij dat een paar dagen vóór mijn vertrek de uitrukkende »z'wakte» mijner compagnie 7 à 8 man was. Ik zeurde er zoo wat omheen, want ik vond het een onbegonnen werk aan de heeren uit te leggen, het verschil dat er eigenlijk bij ons bestaat tusschen effectieven diensttijd en verloftijd, terwijl ik mij ook niet sterk genoeg gevoelde, eene remonstrantie te slingeren contra von MOLTKE's uitspraak, dat men de discipline niet »einüben» kan, maar dat deze »ingelebt» moet worden. Ik verklaarde daarom trotsch en fier, dat wij 's winters sterk deden aan wetenschap en

hierin dan ook fameuze Pieten waren. Respect teekende zich zichtbaar op aller gezichten. . . . maar ik was toch rustiger gestemd, toen er over andere zaken gepraat werd.

De quaestie van burgerkleeding dragen kwam ook ter sprake en men vroeg mij of dit bij ons geoorloofd was. Ik vertelde wat dienaangaande bepaald is en schoot daarbij eenen gemakkelijken bok, door nl. te zeggen, dat wij steeds in uniform moesten zijn als wij »in den Wochten» waren. Hoe ik aan die rare uitdrukking kwam, weet ik niet; ik geloof, dat die »krasse hond» van een bowl mij wat te »famos» werd. Ik snapte dadelijk mijne vergissing en verbeterde die, terwijl ik er mij vroolijk om maakte, hetgeen het sein was, om mij onder een Homerisch gelach te vragen, of onze officieren dan wel eens in die »gezegende omstandigheden» verkeerden. Omtrent het in burgerkleeding loopen van onze Duitsche collega's zal ik niet uit de school klappen en je alleen zeggen, dat: 1°. het officieel verboden is in het garnizoen; 2°. dat zij zich in uniform slechts vertoonen in zalen waar goed gezelschap komt, daar zij het uniform-dragen zeer hoog houden; 3°. dat zij zich ook wel — evenals wij — eens vertoonen in zalen, waar minder goed publiek komt, zooals café-chantants, tingel-tangels enz. Nu moet ge zelf maar eene conclusie hieruit trekken.

Het was inmiddels 3 uur geworden, zoodat ik, wilde ik niet indiscreet worden, weg moest. Ik wijdde een dronk aan den Keizer en aan het regiment, bedankte mijne differente gastheeren en mijnen geleider beleefd voor hunne charmante ontvangst en maakte mij gereed om weg te gaan. Aan de deur gekomen, kreeg ik eene invitatie om op een bepaalden dag hun gast te zijn aan een diner, dat op vaste tijden in het Casino plaats had. Hoewel ik de uitnoodiging aannam, was ik tot mijn leedwezen verplicht haar eenige dagen later af te schrijven. Dat speet mij te meer, daar een der heeren, van wien ik een brief kreeg, mij schreef: »Das Programm der Tafelmusik war besonders für Ihr Erscheinen eingerichtet.» De regimentsmuziek speelde daar dus, behalve voor Jan-en-Alleman, ook geregeld voor hare officieren.

De kapitein, mijn voorkomende geleider, bracht mij een eind weegs, tot ik een tram had, die mij naar mijne plaats van bestemming zou brengen. Wij namen afscheid en ik verklaarde, dat, dank zij zijne moeite, ik een buitengewoon aangenaam souvenir zou behouden van mijn bezoek.

En ik meende dit oprecht, zoowel wat betrof hetgeen ik gezien had, als de officieren met wie ik kennis gemaakt had.

Voor ditmaal, Amice, eindig ik en hoop je over eenigen tijd weer wat mede te deelen.

Adieu, tt.

W.

DE REMONTE BIJ DE CAVALERIE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

Naar het Russisch van S.

Van de wijze, waarop bij onze Oost-Indische cavalerie de remonte geschiedt, komt onder bovenstaanden titel in het Russische blad *Razvedsjik* van 30 November en 4 December des vorigen jaars eene uitvoerige beschrijving voor, waarvan ik den lezers van *De Militaire Spectator* de vertaling aanbied. Onze Indische kameraden van de cavalerie zullen over de juistheid van sommige dezer mededeelingen beter kunnen oordeelen dan ik.

De cavalerie in Nederlandsch-Indië (Java, Sumatra, Celebes, Borneo enz.) bestaat uit slechts een regiment van vier veldeskadrons en een depoteskadron, uit welk laatste de veldeskadrons met manschappen en paarden worden aangevuld. Alvorens over te gaan tot de remonte zelf, is het noodig met een enkel woord te spreken over de rassen der inlandsche troepenpaarden. De paarden, bij de Oost-Indische cavalerie gebruikt, behooren tot twee verschillende rassen: het Sandelhoutsche en het Makassarsche, aldus genoemd naar de plaatsen van hunne afkomst; de eerste worden gevonden op Sandelhout-eiland, dat tot de groep der kleine Sunda-eilanden, ten oosten van Java, behoort; de laatste op het eiland Celebes, waarvan de hoofdstad Makassar is. Deze twee rassen zijn, zoo door hun uiterlijk als door temperament en intelligentie, scherp van elkander onderscheiden. Wanneer de overlevering waarheid spreekt, dan bezit het Sandelhoutsche paard veel Arabisch bloed en is het eene nalatenschap uit den tijd van de overweldiging des lands door de Mahomedanen. Het is ook moeilijk aan deze overlevering geen geloof te schenken, als men den Sandelhoutschen hengst voor zich ziet; het kleine, droge hoofd, recht van voorhoofd en neus, de groote oogen, vol uitdrukking, de groote beweeglijke neusgaten, de kleine, recht-opstaande ooren, de fijn gebouwde hals, de regelmatige schoft, het rechte kruis, de droge, fijne beenen, de kleine, regelmatige hoeven — dit alles herinnert onwillekeurig aan de silhouet van een Arabisch paard.

Het Sandelhoutsche paard is zenuwachtig van temperament en zeer gevoelig in den mond. Het is vurig, wil gestadig vooruit en de ruiter moet er zacht, geduldig en rustig mee omgaan. Het is niet groot, zelden

grooter dan 4 voet 4 dM. (Eng.). De minimum-grootte voor troepenpaarden is bepaald op 4 voet (Eng.) = 1,256 M. (1). Niettegenstaande zijn regelmatig en harmonischen bouw en opmerkelijke intelligentie is het Sandelhoutsche paard door zijne kleine taille als oorlogspaar minder geschikt. Een harde hand bederft het spoedig en den eenigszins zwaren Europeaan tracht het af te werpen. Nu zijn de inboorlingen, die bij het regiment dienen, lichter van gewicht; zij maken de helft van de sterkte der eskadrons uit, maar het zijn zeer slechte ruiters, wien geen onderwijs bij machte is het minste begrip van de rationeele beginselen der rijkunst te geven. En dat is jammer, want voor lichtere ruiters (60—70 KG.) met een regelmatig, rustigen zit is het Sandelhoutsche een ideaal-paard, voor hetwelk geene beletselen bestaan en dat in bergachtig terrein zich even moedig beweegt als in de vlakke. Het kan veel verduren, maar is keurig op zijn voedsel en heeft eene nauwlettende verzorging noodig.

Het Makassarsche paard met zijn groot hoofd met dikken, gebulten neus, korten, dikken hals en hangende ooren, is op verre na zoo schoon niet, maar het is steviger gebouwd. Van temperament is het veel minder vurig en beantwoordt in velerlei opzicht beter aan de eischen, aan een Indisch troepenpaard te stellen. Toch bezit het regiment er maar weinige, omdat zij zelden voldoen aan de vereischte taille en moeilijk zijn te verkrijgen. De kleur van beide rassen is dezelfde als bij de Europeesche paarden. Zwarte ontmoet men zeer zelden, maar bij de Sandelhoutsche grijze in verschillende schakeeringen.

Wij komen nu aan de remonte.

Het veldeskadron (4 pelotons) bestaat uit 128 paarden. De sterkte van het depoteskadron is bepaald op 300 paarden. Het jaarlijksch verlies van het regiment, waarin uit de remonte moet worden voorzien, kan berekend worden op 17% van de sterkte. Dit verlies ontstaat, behalve door andere oorzaken, door het verstrekken van paarden aan de officieren, door sterfte en door het afkeuren van paarden wegens ouderdom of ziekte. (De meest voorkomende ziekten zijn: droes, chronische ontsteking der hoeven, rheumatische ontsteking der gewrichten, chronische kreupelheid, influenza, vergiftiging door het gras.)

Alle paarden zijn hengsten; merriën worden door de inlanders niet verkocht en ruïnen hebben zij in het geheel niet. De ouderdom van de paarden, voor de remonte aan te koopen, is bepaald op niet jonger dan $4\frac{1}{2}$, en niet ouder dan 8 jaar.

Het depoteskadron bevindt zich bij den staf van het regiment te Salatiga, in het midden van Java, in een bergachtige streek, omstreeks 1600 voet boven de oppervlakte der zee.

De aankoop van de remontepaarden geschiedt door eene bijzondere

(1) De Eng. voet = 0,3047945 M. Vier voet is dus = 1,22 M. bijna.

commissie van drie leden: een ritmeester of eerste luitenant van de cavalerie, een kapitein van de veldartillerie (de remonte voor de artillerie heeft plaats tegelijk met die voor de cavalerie, natuurlijk naar andere eischen) en een militaire paardenarts. Deze aankoop heeft plaats op twee verschillende manieren:

- a. van bijzondere kooplieden, die de paarden per stoomboot aanvoeren in de drie voornaamste havens van Java: Batavia, Samarang en Soerabaja, en
- b. door commissiën, die naar de plaatsen reizen, waar paarden te verkrijgen zijn.

Wij willen elk dezer manieren in beschouwing nemen.

a. Zoodra het bericht inkomt, dat een stoomboot met paarden is aangekomen, wordt door de overheid de commissie benoemd.

De paarden worden publiek verkocht. De commissie begeeft zich tijdig naar de verkoopplaats, stelt een nauwkeurig onderzoek naar de paarden in en schrijft de nummers en signalementen op van dezulken, die haar voor aankoop geschikt voorkomen.

De remonteprijs voor troepenpaarden bij de cavalerie is gemiddeld f265, zoodat de commissie duurder of goedkooper kan koopen, mits de gemiddelde prijs niet worde overschreden.

De toestand, waarin de paarden op de verkoopplaats verschijnen, is zoo weinig schitterend, dat ze met meer recht naar den ziekenstal dan naar de remonte zouden kunnen gezonden worden. In de plaats van afkomst slechts armelijk gevoed met hetgeen zij konden vinden, worden zij door de kooplieden, in wier handen zij zijn gevallen, gedurende de reis naar Java slechts van zooveel voedsel voorzien als noodig is om hen levend op de verkoopplaats te brengen; daar komen zij dan, na een reis van 15 of 20 dagen per stoomboot, waar zij gepakt staan als haringen in een ton, vuil en vermaerd aan en vaak met beschadigde huid door het slingeren van het schip. Door deze omstandigheid is de inspectie der paarden een moeilijke zaak en is een in het beoordeelen van ras en bouw geoefend oog noodig, om zich niet te vergissen en eene goede keuze te doen ondanks het ongunstig uiterlijk der paarden, die nauwelijks hunne beenen kunnen bewegen. Ook is er voor de remonte-officieren vrij wat diplomatiek beleid noodig om in het belang van den dienst privaatspersonen te verschalken en de voor den dienst geschikt geoordeelde paarden zoo spoedig mogelijk machtig te worden. De aangekochte paarden worden terstond op een den hoeven gemerkt met het contrôle-nummer van het regiment en onder toezicht van een onderofficier en eenige manschappen naar de standplaats van het depoteskadron gezonden. Hier worden zij ten tweeden male door een paardenarts gekeurd en vervolgens in de zoogenaamde tijdelijke verblijven opgenomen. Deze tijdelijke verblijven zijn in volkomen goeden staat en staan onder toezicht van den commandant van het depoteskadron. De paarden worden hier streng afgezonderd gehouden van de andere troepenpaarden in de eskadrons-

stallen. Het personeel, met de verzorging der paarden in de tijdelijke verblijven belast, woont daar en mag zich in geen andere localiteiten begeven. Bij aflossing dezer manschappen wordt hunne kleeding, uitrusting enz. aan desinfectie onderworpen. Deze maatregelen zijn noodig, omdat droes in Indië zeer verspreid is.

De tijdelijke verblijfplaatsen bestaan uit een lange rij stallen, van bamboe gebouwd. Deze stallen zijn zonder afzonderlijke staanplaatsen en zonder deuren. De bodem bestaat uit leem en wordt van tijd tot tijd met water bevochtigd om het week houden der hoeven te bevorderen, die in dit warme klimaat spoedig verdrogen en splijten. De paarden staan in deze stallen in vrijheid en worden slechts tegen den nacht en de heetste uren van den dag daarheen gedreven. Den overigen tijd bevinden zij zich in de open lucht, op groote, bij de stallen gelegen weilanden.

Na aankomst der paarden wordt hun toilet gemaakt. De verwarde manen en staarten worden gekamd en de paarden gewasschen en gereinigd (zonder roskam), in één woord hier begint de eerste zorg voor het paard en zijne gedweemaking voor den mensch, in het bijzonder voor den Europeaan.

De nieuw aangekomen paarden krijgen in het begin het volle ration (25 KG.) gras (dat in Indië geen geld kost), benevens 1 KG. gaba, eene soort ongepelde rijst, welke hoeveelheid langzamerhand wordt verhoogd, maar $\frac{2}{3}$ van het volle ration (2,5 KG.) niet mag te boven gaan, omdat anders, bij volle voeding, de paarden, uithoofde van hun temperament, moeilijk in dressuur zouden kunnen worden genomen na eenige maanden van volkomen rust.

De tijd van verblijf in de tijdelijke stallen is natuurlijk niet voor alle paarden gelijk, omdat zij niet alle even spoedig op kracht komen. Acht de eskadronscommandant het noodig, dan wordt het ration van te langzaam aansterkende paarden verhoogd of zelfs verdubbeld. Hij beslist welke paarden in de eskadronsstallen zullen overgaan en welke dressuur zal aanvangen.

Wanneer in de tijdelijke stallen een geval van droes voorkomt, mag binnen vijf maanden na het verschijnen van de ziekte geen enkel paard van daar worden overgebracht, natuurlijk wanneer in dien tijd geene nieuwe gevallen voorkomen.

b. De commissiën, reizende naar plaatsen waar paarden te verkrijgen zijn, worden zelden uitgezonden, omdat daaraan groote kosten voor de schatkist zijn verbonden. Hiertoe wordt slechts dan de toevlucht genomen, wanneer, tengevolge van vruchteloze publieke verkooping op Java, zich bij het regiment gebrek aan paarden begint te doen gevoelen en men die moet hebben, het koste wat het wil.

De commissie, door het Departement van Oorlog benoemd, vertrekt van Java naar een van de eilandjes, behoorende tot de groep der kleine Sunda-eilanden. Zij is vergezeld van eenige Europeesche onderofficieren en een

30- tot 40-tal inlandsche cavalisten. (Deze zijn zeer bekwaam in het maken van lichte hutten van bamboe. Zij voeren halsters, kookgereedschap enz. mede). De commandant voorziet zich van geld — slechts klinkende munt en bij voorkeur Engelsch goud — benevens van velerlei zaken, als: stukken gebloemd linnen en katoen, messen, spiegels, pijpen, tabak, glaspaelen enz., die tot geschenken voor de inboorlingen als toegift op den koop prijs der paarden moeten dienen. De officieren nemen hun leeftocht mee (geconserveerd), terwijl voor het detachement thee, koffie, rijst, gedroogde visch, gezouten vleesch enz. wordt meegevoerd. Men moet eenige maanden in den vreemde blijven, te midden van bosschen en lagunen, waar men soms in een week geen brood te zien krijgt en evenmin versch vleesch — als er geen tijd is op de jacht te gaan om een hert of een wild zwijn te schieten.

Na een vaart van 15 of 20 dagen per stoomboot op de plaats van bestemming aangekomen, vervolgt de commissie haren weg over land. Zoodra men een plaats gevonden heeft voor bivak geschikt, worden manschappen uitgezonden om bamboe te kappen en begint men met de oprichting van een verblijf voor officieren, manschappen en paarden. Alles is natuurlijk zeer primitief; het dak wordt gemaakt van palmtakken of alang-alang; de wanden zijn van gevlochten bamboe.

In 2 à 3 dagen is het bivak gereed en dan komen de inlanders met hunne paarden.

Wanneer in den omtrek van het bivak geen paarden meer zijn, gaan de leden der commissie in verschillende richtingen het land in. Ieder van hen neemt een tolk mee, benevens een pakpaard, dat de noodige provisie en gereedschappen draagt, omdat hij eenige weken in de bosschen en dessa's zal moeten rondlopen. Hierbij wordt dan een kostuum gedragen, dat veel heeft van een maskeradepak: strooehoed of witte helmhoed, witte kiel, pantalon van gebloemde, zeer lichte Indische stof, witte schoenen en blauwe bril. In dit pak moet men op een naakt paard, in de tropische hitte, 40 tot 50 wersten (1) in een dag afleggen. Soms bereikt men plaatsen, waar 300—800 stuks paarden bijeen zijn, behoorende aan den inlandschen radja. Daar worden dan belangrijke inkoop en gedaan, waarbij echter de remonte-officier zeer, zeer veel geduld noodig heeft. De radja begint gewoonlijk met het aanbieden van paarden van de allerminste soort. Zich daarover boos te maken, zou tot niets leiden, terwijl men met geduld en het in acht nemen van de uiterlijke vormen van beleefdheid met deze oostersche lieden nog het verst komt.

De aangekochte paarden worden naar het bivak geleid, waar de koop prijs wordt uitbetaald. Door manschappen van het detachement worden zij naar Java overgebracht. Met de laatste paarden vertrekken de officieren.

(1) De werst = 1,067 KM.
Vert.

Op dergelijke wijze worden nog eenige andere eilandjes bezocht.

De laatst uitgezonden commissie vertrok in Februari 1888 en kwam in September van dat jaar terug. De paarden, door deze commissie aangekocht, kwamen het gouvernement zeer duur te staan. Bij den overtocht van het eene bivak naar het andere op een vlot, waarop de commissie en de kas met 17000 gulden aan goud zich bevonden, verongelukte het vlot, het geld kwam terecht op den bodem der zee, een lid der commissie verdrong en een ander bleef gedurende 10 uren op een stuk bamboe drijven en kreeg dientengevolge eene zware ziekte.

Om niet te veel plaatsruimte van de Redactie te vergen, wensch ik hier de vertaling te staken en enkel nog mede te deelen, dat het overige van het opstel handelt over de wijze, waarop de officieren zich van paarden voorzien en over het in Indië, evenals hier bestaande fonds, waarvan de deelhebbers elk eene bepaalde som contribueeren, wanneer een hunner een paard verliest.

J. H. F. RITTER.

OPLEIDING VOOR OFFICIEREN DER BEREDEN ARTILLERIE.

Steeds moeilijker wordt de taak, die den modernen artillerie-officier op den schouder wordt gelegd; de reuzenschreden der techniek eischen van hem eene voortdurende studie; schier dagelijks wijzigt zich het materieel, steeds hoogere eischen stelt men aan de mobiliteit van de bereden artillerie en uit een tactisch oogpunt wordt de kloof steeds grooter tusschen de beide takken van het wapen.

De beste wil, de meeste energie is niet in staat om op den duur één officierskorps op te leveren, dat zelfs aan de matigst gestelde eischen van kennis en praktische bruikbaarheid voor het wapen in alle deelen voldoet. Reeds straalt dit in de oorspronkelijke opleiding door, die — geheel toevertrouwd aan en geleid door officieren der vestingartillerie — er geheel op is ingericht om officieren voor dit wapen te recruteeren. Terecht; qui trop embrasse, mal étreint, en eene halve opleiding voor beide takken van dienst zou tijd verknoeien zijn. Men koos wat het meest noodig was en dit is ontegenzeggelijk de vestingartillerie; zoolang één officierskorps officieren beider wapensoorten van leiders en instructeurs moet voorzien, zal hierin moeilijk verandering te brengen zijn.

Kennis, practijk, bruikbaarheid en ondervinding moet dus de officier der bereden artillerie in zijn luitenantstijd opdoen. Daar, waar in bijna alle landen vijf en zes jaren noodig blijken om een officier der veld- of rijdende artillerie op te leiden, daar is 't niet gewaagd te veronderstellen, dat diens kundigheden hem niet met de laarzen en sporen aanwaaien, dat men geen instructie kan geven zonder die te hebben ontvangen.

In geen enkel ander wapen treedt de subalterne officier zoo vroeg zelfstandig op; bij garnizoensmanoeuvres zaait veelal eene enkele sectie dood en verderf in 's aanvallers rot; in den vestingoorlog zijn het dikwijls enkele sectiën, aan welke een gewichtige rol is opgedragen, en dikwerf wordt eene dergelijke sectie door een gedetacheerd of kortelings overgeplaatst officier gecommandeerd. En niet alleen bij manoeuvres, maar ook bij exercitiën en rijlessen oefent hij den troep in iets, wat hij zelf nooit leerde, maar

buitendien is een kostbaar levend materiaal aan zijne handen toevertrouwd; om hiermee om te gaan, er partij van te trekken en het te conserveeren is veel ondervinding noodig en het klimmen van den modulus van remonteering tot 12^o/₀₀ behoeft nog volstrekt niet voort te spruiten uit de invoering van het inlandsch paard alleen, maar kan evengoed zijn oorsprong vinden in de onkunde der gebruikers.

Daar waar wij vooropgesteld hebben, dat het moeilijk zou zijn om de bestaande officiersopleiding te wijzigen, zoodat er ook voor het bereden gedeelte nut uit te trekken valt, is het toch noodig om na te gaan wat een artillerie-officier als basis van kennis heeft, waarop hij moet voortbouwen, als hij voor eene detachering in aanmerking komt.

Nemen wij het leerprogramma der Koninklijke Militaire Academie en laten wij de algemeene artilleristische opleiding buiten beschouwing.

De reglementen en exercitiën bepalen zich tot de kanonnierschool en manoeuvres de force.

Een algemeen overzicht van vuurmond en affuit en een zeer korte vergelijking van het ballistisch vermogen der Europeesche veldvuurmonden.

Een weinig paardenkennis.

In het derde en vierde jaar twee rijlessen en op de 1ste afdeling Krijgsschool een rijles per week.

Nemen wij aan dat jaren, soms vele jaren, dit depot van kennis en practijk niet hebben aangetast, noch de fysieke geschiktheid om tot een ruiter te worden opgeleid tot nul hebben gereduceerd, dan treden wij met den officier, die voor onbepaalden tijd bij de bereden artillerie wordt gedetacheerd, de kazerne der »veld» binnen.

Aangenaam is het gevoel niet, om op een leeftijd, waarop collega's bij andere wapens reeds diensten in hun vak presteeren, nog recruit te moeten zijn, dat men meestal, eerste luitenant zijnde, in elken korporaal, die zoo juist van de instructie-batterij kwam, zijn meerdere in bruikbaarheid moet zien, dat men van den onderadjutant af tot zijn oppasser toe, een elk door zijn nieuwsgierigheid en onhandigheid moet verbazen, maar zeker is het moordend voor de discipline, dat de troep moet dienen tot instructie van den officier, dat deze dikwerf door zijne flaters en mindere bedrevenheid in het rijden de risée is van zijne onderhebbenden.

Zonder iemand te kort te doen, bestaat er toch bij elke batterij of treincompagnie zelfs geen gelegenheid om een officier te vormen. Een man, die korporaal moet worden, gaat vijf maanden naar de regimentschool; de instructie-batterij leidt ons kader op; oude, bekwame onderofficieren volgen een cursus en doen een zwaar theoretisch en practisch examen om onderadjutant te worden, maar de officier, die nog minder van het wapen geleerd heeft dan elk milicien-recruit, nadat deze drie maanden in dienst is, die kan overal en door iedereen opgeleid worden.

Wordt de toestand niet duidelijk geteekend door de grief, die men tegen het nieuwe reglement der sectieschool heeft, nl. dat men door het vereenigen van de functie van sectiecommandant en onderwijzer geen enkele school meer heeft om gedetacheerde officieren te drillen?

Van het oogenblik af dat de officier bij de bereden artillerie is gedetacheerd, houdt elke uniformiteit in opleiding op. De een slijt zijn eerste jaren bij den trein, een ander is soms als gedetacheerd officier reeds oudste luitenant bij eene batterij, een derde leert al doende en instrueert wat hij zelf nooit leerde, berispt achterrijders, waar hij voor den voorrijder straf moest vragen en doet volgens eigen getuigenis binnen den kortsten tijd niet voor den besten veldartillerist onder.

Hoe weinigen is het gegeven om ongestoord eenige jaren achtereen te profiteeren van de instructie van oudere officieren, hoe weinigen leeren in de practijk, wat zij anderen moeten leeren; links en rechts vangt men wat op — geschoold naar een vast model, uitgerust met een zekere mate van kennis wordt men niet.

Onwillekeurig drong zich aan ons de vraag op: zou hierin geene verbetering te brengen zijn, zonder de bestaande instellingen te wijzigen; dus m. a. w. aan gedetacheerde officieren ten minste een kleine basis te verschaffen om later op voort te bouwen?

Vóór alles is hiertoe noodig een garnizoen, waar de frissche heilucht doorwaait, en een instructeur met vocatie voor zijn beroep, kunde, lust en didactische capaciteiten voor zijn moeilijken werkkring. Bij hem detacheere men het eerste jaar hen, die voor eene overplaatsing in aanmerking wenschen te komen, benevens twee paarden per officier, geschikt om rijles op te geven. Dan zouden wij het leer-programma in twee deelen, elk voor zes maanden, wenschen in te deelen, en wel van 1 November tot 1 Mei:

Ruiterschool (twee lessen daags), waarbij zeer veel tijd aan de zitoefeningen besteed en veel gevoltigeerd dient te worden.

Het rijden van den bok, voornamelijk gedurende de zitoefeningen, tot vormen van de hand. (Buitendien zouden de vele bokkenspannen, die een treincompagnie bij mobilisatie moet aanspannen en de instructie der treinsoldaten dit reeds op zichzelf wettigen.)

Reglementen en de scholen te voet zelf instrueeren.

Optuigen en oppakken, benevens het pakken van voorwagens en caissons. Paardenkennis (exterieur en verpleging).

Inschieten.

Na het eerste halfjaar zou een rapport moeten worden ingediend en bij ongeschiktheid de detachering worden opgeheven. De overige officieren òf over te plaatsenen, òf te machtigen tot het aanschaffen van een dienstpaard; dit zou het voordeel hebben, dat deze bij hun korps aankwamen met een paard, dat ze hadden leeren rijden en dus dadelijk in dienst konden gebruiken.

Het tweede tijdperk van zes maanden zou men weder in twee gelijke

deelen kunnen verdeelen. In de eerste drie maanden, één keer per dag stukkenrijdersschool (de officieren zelf op het span).

Eenmaal rijles (en bij het bezit van eigen paarden, ook deze in een les vereenigd).

Theoretisch te behandelen: bewegingsleer, constructie van de voertuigen bij de artillerie in gebruik, hunne wijze van aanspannen, bepakken en het beheer van het artillerie-materieel.

In de tweede drie maanden:

Sectieschool (dagelijks).

Terreinrijden (ook hierin een geregelden gedachtengang te volgen) en een rijles daags.

Geschiedenis en tactiek der bereden artillerie en eene vergelijkende beschouwing der bereden artillerie der Europeesche Staten.

Beslag (zoo mogelijk een weinig practisch).

Keuren van fourage (practisch).

Longeeren (een goed gaand paard aan de longe kunnen laten gaan tot instructie van recruten). De hulp van den paardenarts is bij de instructie onontbeerlijk, terwijl er op gerekend wordt, dat de inwendige dienst bij de bereden troepen ook bij dezen cursus wordt gevolgd.

Wij gelooven dat, met deze basis naar de batterijen gaande, een officier spoedig geheel zal worden afgericht in de batterijschool en dat hij voor zijne rijkunstige ontwikkeling in staat zal zijn den gewonen wintercursus te volgen, zonder eene oorzaak van stagnatie voor zijne oudere kameraden te zijn. Onkosten zijn aan dit stelsel niet verbonden; een betere wijze van beoordeeling of een officier al of niet geschikt is voor de hem wachtende taak, en eene vermindering van het toch al zoo groot aantal gedetacheerden bij de bereden artillerie, welker opleiding zoo zwaar op de instructie drukt, zouden de groote voordeelen zijn.

Het programma hierboven aangegeven is met wijziging voor onze reglementen en toestanden ongeveer gelijk aan hetgeen in Duitschland een Einjähriger dient te kennen; de eischen zijn dus niet opgedreven, misschien zal echter de stof blijken voor de tijdruimte te veel te zijn. Schrijver dezès wenschte dan ook slechts niet alleen af te breken, maar trachtte ook eene verbetering aan te geven; oudere kameraden, wil hij hopen, zullen aan het idee eenen verbeterden vorm geven, zoodat het nut moge stichten voor ons wapen.

H. VAN SOETERMEER VOS.

BOEKAANKONDIGINGEN.

De keuring van vee en vleesch in Nederland. Rapport, uitgebracht door het Hoofdbestuur van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland. Utrecht, J. L. BEYERS. 1894.

Op de 30ste Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde, den 29sten Augustus 1890 te Utrecht gehouden, werd, naar aanleiding van de daaromtrent gehouden discussiën, het besluit genomen om eene commissie te benoemen, ten einde een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar den toestand der keuring van vee en vleesch in Nederland. In diezelfde vergadering werd het Hoofdbestuur van de Maatschappij als commissie benoemd en aan deze opgedragen, om van het onderzoek een rapport uit te brengen, welk rapport, indien het uit de verkregen gegevens noodig zou blijken, tevens een aandrang zou moeten bevatten tot het verkrijgen eener Rijkswet op de keuring van vee en vleesch. Het Hoofdbestuur besloot daarop de Heeren VAN ESVELD en Dr. VAN DER HARST, voorzitter en eersten secretaris, met de leiding en de uitvoering van het onderzoek te belasten.

Dat een en ander bezwaarlijk aan betere handen kon worden toevertrouwd, zal een ieder moeten toegeven, die kennis heeft genomen van het onlangs verschenen rapport, en zich daarbij rekenschap geeft van den moeilijken en buitengewoon omvangrijken arbeid, welke tot het verzamelen en verwerken van al de daarvoor gevorderde gegevens noodig is geweest.

De wijze, waarop de Heeren VAN ESVELD en VAN DER HARST de hun opgedragen taak hebben ten uitvoer gebracht, is dan ook boven allen lof verheven en moeilijk kan men zich voorstellen, dat omtrent het behandelde onderwerp een meer volledig en meer zaakrijk rapport had kunnen worden uitgebracht.

Om zich eenig denkbeeld te vormen van het omvangrijke van den arbeid, welchen de Heeren VAN ESVELD en VAN DER HARST hebben ten einde gebracht, zij medegedeeld, dat het rapport in de eerste plaats een provinciesgewijze verzameld volledig overzicht bevat niet alleen van den toestand der keuring van vee en vleesch in alle gemeenten van het Rijk, doch ook van de nadeelige gevolgen, welke in de laatste jaren als nitvloeiSEL van niet- of van onvoldoende keuring ontstaan zijn. Van de 1123 gemeenten zijn er slechts 2, waarmede in

het rapport in het geheel geene rekening is gehouden, omdat er te weinig van bekend was.

Dit gedeelte van het rapport is voorts voorzien van provincie-overzichtskaartjes, welke tevens de verdeeling aangeven van de gediplomeerde veeartsen en de zogenoemde empiristen (geëxamineerde veeartsen), en verder van onderscheidene statistieke tabellen.

Vervolgens worden in het rapport achtereenvolgens behandeld: de wijze waarop de keuring behoort plaats te hebben; de wijze waarop de bestaande verordeningen omtrent de keuring ten onzent worden toegepast; de behandeling, het vervoer en de verkoop van vleesch; de slachtplaatsen en abattoirs; de vilderijen; de keurmeesters; de vleeschkeuring in de voornaamste landen van Europa; de keuring ten onzent van vleesch voor militairen bestemd enz. enz.

Uit al wat de commissie daaromtrent mededeelt, blijkt dat de keuring bij ons te lande bijzonder veel te wenschen overlaat en Nederland in dit opzicht bij vele Europeesche staten zeer ten achteren staat. Slechts in 15 van de 1123 gemeenten wordt op voldoende wijze gekeurd, terwijl het keuren bij noodslachting (slachting van zieke of gestorven dieren) slechts in 141 gemeenten naar behooren geschiedt. »En zelfs deze cijfers — zoo wordt in het rapport aangeteekend — zijn nog te hoog, want bij persoonlijk onderzoek bleek ons — ook na het opmaken dezer statistiek — herhaalde malen, dat enkele veeartsen verzuimd hadden opmerkingen aan te geven, die de waarde der keuring zeer doen verminderen.»

Wanneer men nu bedenkt, dat volgens eene in het rapport aangehaalde statistiek, in Baden, alwaar de vleeschkeuring zeer goed geregeld is, in de jaren 1888—1891 op 1000 stuks groot rundvee bij noodslachting 128, en bij gewone slachting 1,6 werden afgekeurd, dan kan het wel geene verwondering baren, dat in ons land in den loop van 23 jaar in niet minder dan 103 gemeenten, en in de laatste 7 jaren in 54 gemeenten vleeschvergiftigingen werden geconstateerd, waarvan enkele op vrij groote schaal. Bovendien komen er vele vleeschvergiftigingen op kleine schaal voor, die niet worden gepubliceerd, soms uit vrees van personen te benadeelen, of wel omdat de diagnose niet scherp kon worden gesteld, te meer daar de ziekteverschijnselen niet zelden eerst optreden als van het vleesch niets meer voor onderzoek is overgebleven.

Het bestek van dit overzicht laat niet toe al de door de commissie behandelde onderwerpen zelfs slechts vluchtig te bespreken. Ik meen mij dan ook te moeten bepalen tot eene opsomming van de door de commissie als uitkomst van haar onderzoek gemaakte conclusiën, om ten slotte nog een enkel woord te wijden aan het in het rapport medegedeelde omtrent de keuring van vleesch, voor militairen bestemd.

De conclusiën, waartoe de commissie, na ernstige overweging van al de door haar vermelde feiten en beschouwingen is gekomen, luiden als volgt:

1°. Met het oog op het algemeen welzijn, speciaal op de volksgezondheid, is het noodzakelijk dat in Nederland van Rijkswege keuring worde ingevoerd van alle vee en vleesch.

2°. Deze keuring moet bij het levende en daarna bij het geslachte dier plaats hebben, waarbij de ingewanden steeds moeten worden onderzocht.

3°. Van dieren, in nood geslacht, mag, evenmin als van gestorven dieren, iets in den handel komen, vóórdat bij een behoorlijk onderzoek door een deskundige is uitgemaakt, dat het vleesch enz. van dat dier afkomstig geschikt is voor de consumtie.

4°. Als keurmeester worden in de eerste plaats aangewezen de veeartsen, verder de geneeskundigen en empiristen; bij gebrek aan voldoende personeel kunnen ook andere personen als keurmeester optreden — mits niet bij noodslachting en gestorven dieren — wanneer zij voor eene commissie, daartoe aangesteld, blijken hebben gegeven dat zij de noodige kennis als keurmeester bezitten.

5°. Mochten er onoverkomelijke bezwaren bestaan tegen de keuring van alle zoogenaamd gezond te slachten dieren, dan blijft niettemin de keuring van alle in nood geslachte en gestorven dieren, door deskundig personeel, absoluut noodig.

6°. De oprichting van algemeene slachthuizen, met verplichting aldaar te slachten, is in alle gemeenten met meer dan 5000 of 7000 inwoners noodig.

7°. Voor kleinere gemeenten kunnen abattoirs, zooveel mogelijk in het centrum van een kring, worden aangebracht, of wel het te slachten vee moet naar naastbijliggende abattoirs worden vervoerd.

Al moge de commissie reeds nu met groote zelfvoldoening kunnen terugzien op den door haar volbrachten arbeid en de overtuiging met zich weg kunnen dragen, dat zij, door de wijze waarop zij zich van hare taak gekwetend heeft, een eersten stoot heeft gegeven tot het verkrijgen van eene regeling, welke aan het algemeen belang in hooge mate bevorderlijk zal zijn, nog grooter voldoening zal zij van haren arbeid kunnen hebben, indien de door haar uitgesproken wenschen ook vervuld worden. Moge dit binnen een niet al te ver verwijderd tijdstip het geval zijn.

Wat betreft de keuring van vleesch voor militairen bestemd, Bijlage III van het Rapport bevat een algemeen overzicht van de wijze waarop deze geschiedt. Geconstateerd wordt, dat in de vee- en vleeschkeuring voor het leger in de laatste jaren vooruitgang is te bespeuren, doch dat ook daar — behoudens enkele garnizoenen — nog veel ontbreekt, hetgeen hoofdzakelijk op rekening moet worden gesteld van de uiteenloopende toestanden in de verschillende plaatsen en van gemis aan talrijk en vooral deskundig personeel.

Het rapport vestigt er overigens de aandacht op, dat ook hier de bestaande leemten zouden worden aangevuld, indien er eene wettelijke regeling der vleeschkeuring voor het geheele land tot stand kwam.

Wat er intusschen al dadelijk ter verbetering van den toestand zou kunnen geschieden, wordt niet aangegeven, en ik acht het daarom niet van belang ontbloot in het kort er op te wijzen, dat die verbeteringen in hoofdzaak zouden moeten bestaan in de twee, hierna te noemen maatregelen:

1°. De bepaling van het voedingsvoorschrift, waarbij de voedingscommissiën verplicht zijn, om zich bij twijfel omtrent de qualiteit van dierlijk voedsel door een militair- of burger-deskundige te doen voorlichten, zou in dien zin gewijzigd moeten worden, dat de commissiën verplicht worden zich bij alle keuringen zonder onderscheid van vee en vleesch, doch vooral bij die van levend en van geslacht vee door deskundigen te doen voorlichten. Het is toch zeer goed

mogelijk, dat het vee schijnbaar in goeden toestand verkeert en in een zoodanig geval zijn alleen deskundigen in staat om uit te maken, of het al dan niet aan de gestelde eischen beantwoordt.

2°. De militaire slachterijen zouden gaandeweg moeten worden uitgebreid, en wel zoodanig, dat het geheele leger uit die inrichtingen van vleesch kan worden voorzien. Bij ons te lande bestaan thans 7 militaire slachterijen, waaruit de troepen van slechts 11 garnizoensplaatsen hun vleesch ontvangen. In België wordt het geheele leger van vleesch voorzien uit niet meer dan 11 militaire slachterijen. De wijze, waarop de vleeschvoorziening in het Belgische leger geregeld is, kan voorzeker voor ons leger als een voorbeeld, dat navolging verdient, beschouwd worden.

Utrecht, Juni 1894.

E. G. WINCKEL,
Majoor-Intendant.

Der Preussische Feldzug in den Niederlanden im Jahre 1787, von SENCKLER, Hauptmann und Kompagniechef im Magdeburgischen Pionier-Bataillon N°. 4. Mit einer Karte. Berlin, LUCKHARDT's Militär-Verlag. 1893. Prijs f 1.

De militaire bijzonderheden van den inval der Pruisen in ons land in 1787 zijn over het algemeen weinig bekend en van Nederlandsche zijde weinig beschreven. Het meest uitgebreide, mij bekende Nederlandsche werkje, hetwelk daarover handelt, is dat van den Kapitein J. M. VERVAT, *De Pruisen vóór Amsterdam in 1787. Verdediging en verovering der stelling. Amsterdam 1887.* Uit Duitschland vloeiden ons over dien veldtocht meer en ruimer bronnen toe. Allereerst het standaardwerk van VON PFAU, *Geschichte des Preussischen Feldzuges in der Provinz Holland im Jahr 1787, Berlin 1790* (in het Nederlandsch en in het Fransch vertaald); dan van VON CLAUSEWITZ, *Der Feldzug des Herzogs Carl Wilhelm Ferdinand von Braunschweig gegen die Holländer 1787* in het tiende deel zijner *Hinterlassene Werke*; verder van TH. FREIHERR VON TROSCHKE, *Der Preussische Feldzug in Holland 1787* (vertaald door den gep. Kapitein HIRSCHMANN), terwijl verleden jaar de Kapitein SENCKLER dit drietal met een vierde werkje is komen vermeerderen. Onwillekeurig vraagt men zich bij dit overzicht der bronnen af, of die veldtocht voor ons zoo weinig, voor Duitschers zooveel leerriks bevat.

Het antwoord op die vraag moet m. i. geheel in omgekeerden zin gegeven worden. Tegenover de ellendige en hoogst onbekwame leiding der hoofd- en der meeste onderbevelhebbers bij de verdediging hebben de overwinnaars niet kunnen leeren, hoe zij den oorlog in ons land met zijne eigenaardige aardrijkskundige toestanden aanvallend moeten voeren. Hoogstens hebben zij kunnen zien, op welke moeilijkheden zij hadden kunnen stuiten, indien bij de verdediging meer eenheid geheerscht had, meer geestkracht betoond was; en bij eene nauwgezette bestudeering van dien veldtocht kan een eventueele tegenstander nog tegenwoordig tot diezelfde gevolgtrekking geraken.

Met deze bewering wordt niet bedoeld in eenig opzicht afbreuk te doen aan den wapenroem, waarvan de Pruisen meenen te mogen getuigen, wanneer zij

de feiten tot hun waren omvang beperken. Met recht zegt VON CLAUSEWITZ: »Wegen dieses letzten glänzenden Schlages (de inleiding en uitvoering van het gevecht bij *Amstelveen*) kann man den Ruhm, welchen der Herzog mit diesem Feldzuge erwarb, ihm nicht missgönnen;» en we billijken gaarne SENCKLER's oordeel (blad. 36): »Wenn ich hiermit glaube, die Ansprüche der preussischen Waffen auf das ihr gebührende Maass der Werthschätzung zurückgeführt zu haben, so wird doch unser Herz durch den offensiven Geist, der sich im Grossen in der Leitung, im Kleinen durch unerschrockenes, folgerichtiges Handeln bemerkbar gemacht hat, erwärmt.»

Aan ons blijft intusschen ten volle het leeuwendeel van de leering uit dien veldtocht te trekken, en vooral daarom is het mij een genoeg een werkje van krijgsgeschiedkundigen aard, betreffende oorlogshandelingen op onzen bodem voorgevallen, te mogen aankondigen, al brengt het ons feiten en toestanden in herinnering, die wij gaarne uit onze geschiedbladen geschraapt zagen. Wel moeten we met VON CLAUSEWITZ erkennen: »Kurz, nie ist ein Krieg aus Verhältnissen hervorgegangen, die so in sich widersprechend, so unbestimmt und verworren, so wenig eine entschiedene Stellung zweier feindlichen Parteien und Interessen waren» — en zou het dus zeer verkeerd wezen uit de krijgsgebeurtenissen van 1787 regels te willen afleiden voor toekomstige oorlogshandelingen; wel ligt het voor de hand uit de toen voorgevallen feiten meest negatieve gevolgtrekkingen te maken, namelijk hoe de verdediging *niet* moet gevoerd worden; maar wie een veldtocht ernstig bestudeert, met het doel er lessen uit te trekken voor de toekomst, bepaalt zich niet tot de feiten. Dan zoekt men naar de drijfveeren der genomen besluiten. En vraagt men zich dan bijv. af: hoe hoog schatte de tegenpartij de te overwinnen moeilijkheden? dan is het opvallend, hoe de Duitsche Schrijvers eenstemmig in hun oordeel zijn over de groote kracht, die de gesteldheid van onzen bodem aan de verdediging bijzet. »Sich zum Herrn von Südholland zu machen,» — zegt o. a. SENCKLER — »musste nach alledem mindestens sehr schwierig, Nordholland mit der Hauptstadt zu nehmen, Angesichts der Nothwendigkeit, hier den Kern der holländischen Macht zu überwältigen, unmöglich erscheinen.» Maar daarop volgt: »Weniger werthvoll wie die passiven Vertheidigungsmittel, waren für das Resultat einer nothwendigen Abwehr die aktiven.»

Waren de actieve weermiddelen, de levende strijdkrachten, even goed of liefst nog beter dan de doode weermiddelen geweest, hoezeer zou dat oordeel over de te overwinnen moeilijkheden niet zijn verscherpt?

VON CLAUSEWITZ gaat nog veel verder en maakt er — ofschoon ook hij de zwakte der levende strijdkrachten van te voren als bekend aanneemt — niettemin het Pruisische kabinet een verwijt van, dat het den inval met slechts 25.000 man ondernam. Naar zijne meening had dit cijfer 50.000 man moeten zijn, om met eenige kans op goeden uitslag te kunnen optreden. Op zoo'n ongehoord ellendige verdediging als in 1787 heeft plaats gehad, was niet vooruit te rekenen, mocht niet vooruit gerekend worden.

Hoogst belangrijk, ook nog voor den tegenwoordigen tijd, schijnt mij steeds de navolgende beschouwing van den grooten meester. »Wenn einige 20.000 Mann (zoo sterk werd de krijgsmacht der patriotten geschat) in einem Terrain, wie

es die Ueberschwemmungsgegenden darbieten, bei einigen Vorrichtungen überwunden werden sollen, so gehört dazu wenigstens eine beträchtliche Uebermacht. Ja, da man nicht sicher ist, ob man mit der grössten Uebermacht im Stande sein werde, diese Vertheidigungslinien zu überwältigen, wenn man sie in der mässigen Front angreift, die sie uns darbieten, so muss man seinen Haupterfolg darin suchen, dass man so viel Land als möglich mit Truppen überschwemmt und die Feinde entweder nöthigt, ihre Vertheidigungsanstalten viel mehr auszudehnen und folglich sehr zu schwächen, oder das übrige Land Preis zu geben und unser Fortschreiten in demselben, wenn auch verhältnissmässig mit sehr geringer Geschwindigkeit zu gestatten. Wäre man dann auch wirklich nicht im Stande die Citadelle des feindlichen Widerstandes zu überwinden, so würde man doch sehr wahrscheinlich, durch den Besitz so beträchtlicher Gegenden und den Druck, welchen eine beträchtliche Truppenmasse durch ihr blosses Dasein darauf ausübt, ein hinreichendes Mittel haben, den Gegner zur Erfüllung unseres Willens zu zwingen."

Die laatste woorden van den grooten *Kriegstheoretiker*, den door allen erkenden meester, die den oorlog in zijn waren aard heeft weten te doorgronden, zijn door mij gecursiveerd en worden hier nog eens voorgehouden aan hen, die maar steeds 's lands gelden willen besteden aan de doode weermiddelen, en daardoor indirect medewerken aan het in onvoldoenden toestand laten onzer levende strijdkrachten. Onze inundatie-liniën — zooals ze zijn — zijn sterk genoeg, om een eventueelen tegenstander een halt te gebieden, als er maar »mennekes" zijn, om ze te verdedigen. Maar dat is niet genoeg. Als de vijand alles bezet heeft behalve de vesting *Holland* (of alles behalve *Amsterdam*) — VON CLAUSEWITZ heeft het ons vóór jaren reeds voorspeld — dan kan de druk daarbuiten uitgeoefend allicht voldoende zijn om ons aan zijn wil te onderwerpen. Als de vijand eenigen tijd zijn loodzware hand doet drukken op *Friesland, Groningen, Drente, Overijsel, Gelderland, Brabant, Limburg, Zeeland, (Utrecht Zuid-Holland, misschien ook Noord-Holland)*, dan baten ons wellicht al onze versterkingen NIETS. We moeten de middelen hebben, om die 50.000 man aan te vallen, en als die zich verdeeld hebben over onze 60 KM. lange verdedigingslinie en tevens het achterwaarts gelegen gedeelte moeten bezet houden, dan moet dat leiden tot versnippering van krachten, die partieele overwinningen aan onze zijde zeer waarschijnlijk maakt.

't Is waar, de aanvalsmiddelen zijn sinds VON CLAUSEWITZ' tijd veel verbeterd; maar is dit met de verdedigingsmiddelen minder het geval? 't is waar, de vijand kan meer dan 50.000 man voor een inval beschikbaar stellen; maar die beschikbare krachten hebben ook bij hem een grens. »Hij mag en kan niet slechts zijne overige grenzen niet onblooten, maar zal zelfs een *zeer aanzienlijke en aan een anderen mogelijken vijand eenigszins evenredige macht* beschikbaar en vrij moeten houden, om aan elke volgende gebeurtenis met snelheid het hoofd te kunnen bieden" (1). In dien theoretisch juisten eisch ligt een groote beperking voor welken tegenstander ook; en het vermeerderen van Neerlands levende strijdkracht tot zoo ver de financieele draagkracht der natie dit gedooft, is en blijft

(1) A. R. KRAIJENHOFF VAN DE LEUR. Eene studie over oorlogvoering op Nederlandschen bodem. Vervolg op een schema van de landsverdediging. 's Gravenhage, 1883, bladz. 36.

dan ook het beste middel, om een tegenstander zich wel tweemaal te doen bedenken, vóór hij voet op Nederlandschen bodem zet.

De ruimte, die gewoonlijk *De Militaire Spectator* toestaat voor eene aankondiging van 't een of ander werk, dreigt overschreden te worden. Gaarne zou ik anders, ook aan de hand van SENCKLER, nog eenige beschouwingen willen wijden aan hetgeen 1787 ons leert met betrekking tot de stelling van *Amsterdam*. Ook die zouden mij tot dezelfde gevolgtrekkingen voeren. Die stelling is van nature sterk genoeg; wij behoeven daar geen pantserforten met zware kanonnen te hebben, die het budget van oorlog met millioenen bezwaren, over tien of twintig jaar hunne waarde verloren hebben en intusschen oorzaak zijn, dat geen gelden kunnen gevonden worden voor uitbreiding van het leger of het in het leven roepen van eene deugdelyke legerreserve. »Wat daar noodig is” — zeide de Generaal KNOOP in zijn Nota van 15 Juni 1870 aan de Tweede Kamer — »kan spoedig in oorlogstijd worden aangebracht; eene eenvoudige borstwering met gracht, eene doorgraving, eene batterij — iets wat men in 24 uren tijds opwerpt — is daar voldoende om den toegang geheel af te sluiten;” en wanneer we de annuïteit van 2 millioen 7 ton, die de Afgevaardigde RUTGERS VAN ROZENBURG ons voor de stelling van *Amsterdam* heeft voorgerekend, konden krijgen, en we gebruikten ze voor de levende strijdkrachten, dan zouden ze stellig vrij wat meer rente afwerpen, dan wanneer ze in steen, beton en metaal werden omgezet. De levende strijdkrachten vormen de hoofdkracht der verdediging. Dat leert de krijgsgeschiedenis — ook de onze — op nagenoeg elke bladzijde.

Natuurlijk behandelt de Heer SENCKLER den veldtocht niet van bovengenoemd standpunt. Hij schreef voor Duitschers. In zijn voorrede geeft hij aan, wat hem tot de behandeling daarvan gebracht heeft. »Het verloop van dien krijg, hoe weinig bloed hij den overwinnaar ook heeft gekost, ademt zooveel frischheid en is door de eigenaardige landstreek, waarin hij gevoerd werd, zoo belangwekkend, dat hij verdient in wijdere kringen bekend te worden dan nu het geval is.”

Kort en zonder veel beschouwingen worden de op elkander volgende gebeurtenissen medegedeeld. Kleine vergissingen in het schrijven van de namen (Zekerik-Vaart, Arkelen, enz.), niet algeheele bekendheid met de voor een vreemdeling zeker moeilijk te vatten verhouding der verschillende staatsmachten dier dagen mogen over het hoofd worden gezien. Eene onjuistheid echter schijnt mij de voorstelling, dat de te land de stelling ten zuiden van *Amsterdam* omtrekkende colonne van den Majoor VON GÖTZ haar richting moest nemen op *Amstelveen* (?) en *Karnemelksgat* (bladz. 32). Zij moest *Amstelveen* juist omtrekken. De stippellijn op de kaart wijst dan ook de betere richting aan, en op de volgende bladz. (33) wordt vermeld, dat die colonne na volbrachte omtrekking genoemd dorp in den rug kon aanvallen.

Wie de andere genoemde bronnen niet onder zijn bereik heeft, kan overigens uit SENCKLER's geschrift den gang van den militairen marsch met hindernissen, dien de Pruisen in 1787 in ons land hebben gemaakt, genoegzaam leeren kennen.

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN,
Kap. der Inf.

Graine d'épinards. Deux ans à l'école de guerre, par HENRY DELORNE. Paris, CALMANN-LÉVY. 1893. Prijs 3 fr. 50 c.

Dit werk schetst in den vorm eener geestige causerie het leven aan de Ecole supérieure de Guerre te Parijs, hoe men wordt toegelaten, hoe men er leeft in en buiten de school; het onderwijs, de oefeningen en studiereizen, de manoeuvres, enz. enz. De Schrijver kent blijkbaar de tooneelen, die hij schetst, van nabij en is een scherp opmerker; en ofschoon de humoristische inkleeding hem hier en daar tot wat overdrijving verleidt, geeft zijn werk toch een eigenaardig en belangwekkend inzicht in de toestanden aan Frankrijk's hoogste instelling voor militair onderwijs. In ieder geval verschafft het vlot geschreven boek den lezer menig aangenaam oogenblik.

... de Generale Koor in zijn Klok van 15 Juli 1870 aan de Tweede Kamer —
... in zijn opzigt is eenzijdig weeten tegebracht; een eenzijdige betrouwing
... wat eracht, een doorzichtig, een helder — als wat men in 24 vuren licht
... opweert — is dat volkomen om den toegang gebied al te sluiten; en
... vanden we de aansluit van 2 miljoen 7 ton, die de Afgevaardigde FURTERS
... van horekruis om voor de stelling van de stelling van de stelling van de stelling
... krijgen, en we hebben te weten de bekende stellingen, die worden te stelling
... vrij wat meer te weten, dan er meer te in staat, heten en metaal worden
... onget. De bekende stellingen worden de hoofdstuk der verdediging. Dit
... leet de bijgeschiedenis — ook de een — op eenoor alle bladzijde.
... Katalanijk behandel de HON. SENKELER den verlichte afte van de overgansom
... standpunt. Hij schied voor Hiltelken. In zijn voorrede geef hij aan, wat hem
... tot de behandel van een bekende ... verloop van den tijd, die weinig
... bloed bij den een wiener ook heeft gekost, alomte zooveel tishield en is door
... de eigenaardige taalstreek, waarin hij gevoerd wordt, een belangwekkend, dat
... hij verdient in wijzen te weten bekend te weten dan nu het geval is.
... Kort en zonde, wat beschouwingen worden op eender, volgende gebuurt-
... missie medegedeeld. Kleine vergisogen in het schrijven van de namen (Kokok-
... Yant, Aralen, enz.), niet algeheel bekend met de voor een vromehaling
... zeer moeilijk te vatten verhouding der verschillende staatsmachien die tegen
... moegen over het hoofd worden gezien. Een eigenaardig echter schijnt mij de
... voorstelling, dat de te land de stelling ten ziden van de stelling ontcrand
... colonne van den Major von GÖTT haar richting moet nemen op de stelling (?)
... en de stelling (bladz. 32). Zij moet de stelling juist ontdekken. De stelling
... op de kaart wijst dan ook de betere richting aan, en op de volgende bladz. (33)
... wordt vermeld, dat die colonne en volbrachte ontcrking genood doep in den
... rug kon aanvallen.
... Wie de andere genoemde hucanen niet onder zijn beoek heeft, kan overigen
... uit SENKELER's geschrift den gang van den militairen marsch met hinderissen,
... dien de Pruisen in 1871 in ons land hebben gemaakt, genoegeaan leeren
... kennen.

G. J. W. KOOLMANS BEUKER.
Kap. der Lk.